

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**

PEDAGOGIKA FAKULTETI

Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida

Boltaboyeva Madina

“Mehnat darslarida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish”

5141600 - boshlang'ich ta'lim, tarbiyaviy ish ta'lim yo'nalishi bo'yicha
bakalavr akademik darajasini olish uchun yozilgan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar: o'qit. Sh.O'roqov

Malakaviy bitiruv ishi Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida bajarildi.
Kafedraning 2013-yil 23-maydagi majlisida muhokama qilindi va himoyaga
tavsiya etildi
(bayonnoma № 10).

Kafedra mudiri: prof. K.Hasanova

Malakaviy bitiruv ishi YaDAKning 2013-yil ___iyundagi majlisida
himoya qilindi va _____ foizga baholandi (bayonnoma № ____).

YaDAK raisi: _____

A'zolari: _____

Samarqand – 2013

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHISI MEHNATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH.	
1.1. Boshlang'ich sinfi o'qituvchisining kasbiy mahorati va unga qo'yiladigan talablar.....	8
1.2. Boshlang'ich sinfi o'qituvchisi mehnatini o'ziga xos xususiyatlari.....	15
II BOB. BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHISI FAOLIYATINI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH MAZMUNI, SHAKL VA USULLARI	
2.1. O'qituvchi mehnatini ilmiy asosda tashkil etish.....	25
2.2. Pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish.....	45
2.3. O'qituvchi mehnat darajasini aniqlash va baholash	59
XULOSA VA TAVSIYALAR	62
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR	67

KIRISH

Muammoning dolzarbligi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim islohotlari jadallashib borayotgan bir vaqtda boshlang'ich ta'lim o'quvchi shaxsini shakllantirish, ularga mavjud ilmiy bilimlarning boshlang'ich asoslarini yetkazishda muhim bosqichdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning IX sessiyasida so'zlagan nutqida, boshlang'ich ta'lim sohasida mavjud bo'lgan kamchiliklarga to'xtalar ekan, muammolarni hal etishning dastlabki sharti – boshlang'ich ta'lim tizimiga malakali, mahoratli o'qituvchilarni jalb etish, tayyorlash, ularning kasbiy malakalarini takomillashtirishdan iborat ekanligiga alohida urg'u berib: «Eski ta'limning eng yomon qusuri boshlang'ich ta'limga ikkinchi darajali ish deb qarayotganimizdadir. Ochiq aytishimiz kerak: bilimi sayoz muallimlar ham birinchi sinfda dars beraveradi.

Vaholanki, bolaning dunyoqarashi, did, salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflarga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar biritib qo'yilishini oddiy mantiqning o'zi talab etadi» - deb ta'kidlaydi [1; 7].

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» talablaridan biri ham, har bir mutaxassisning umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan kasbiy-shaxsiy mahorati, o'z kasbiga bo'lgan munosabati, qiziqishini shakllantirish, ijodkorlik, izlanuvchanlik, uddaburonlik, ishbilarmonlik kabi fazilatlarni tarkib toptirishdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «Yuksak ma'naviyat yengilmas – kuch» asarida esa, «Barchamizga ayonki, inson qalbiga yo'l avvalo ta'lim-tarbiyadan boshlanadi. Shuning uchun bu haqda gap ketsa, ajdodlarimiz qoldirgan bebaho merosni eslash bilan birga, ota-onalarimiz qatori biz uchun eng yaqin bo'lgan yana bir buyuk zot – o'qituvchi va murabbiylarning olijanob mehnatini hurmat bilan tilga olamiz.

Muxtasar aytganda, maktab degan ulug' dargohning inson va jamiyat taraqqiyotidagi hissasi va ta'sirini, nafaqat yoshlarimiz, balki butun xalqimiz kelajagini hal qiladigan o'qituvchi va murabbiylar mehnatini hyech narsa bilan

o'lchab, qiyoslab bo'lmaydi. kasblarning ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va murabbiylikdir, desak, o'ylaymanki, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz. Chindan ham, o'qituvchi nainki sinf xonasiga fayz va ziyo olib kiradigan, balki ming-minglab murg'ak qalblarga ezgulik yog'dusini baxsh etadigan, o'z o'quvchilariga haqiqatdan ham hayot maktabini beradigan mo'tabar zotdir» - deyilgan [3;130-131].

Ma'lumki, o'quvchilarga beriladigan bilimlarning asosiy poydevori boshlang'ich ta'limda qo'yiladi. Shaxs ongi va dunyoqarashining rivojlanishiga asos bo'ladigan bilimlar ham shu bosqichda beriladi. Shunga ko'ra, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ma'naviy-axloqiy va kasbiy jihatdan yetuk bo'lishlari ular ta'lim-tarbiya berayotgan o'quvchilarning barkamol shaxs bo'lib yetishishlarida muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchi hamisha ijtimoiy munosabatlar muvozanatini ko'ra bilishga, uni rivojlanish sari unday olishga qodir bo'lmog'i lozim. Ijtimoiy faollik, ijodkorlik har doim yangicha pedagogik idrokni talab etadi. Shunga muvofiq, o'qituvchining ijtimoiy faolligi jamiyatni ijtimoiy sog'lomlashtirishga xizmat qiladi. Jamiyat talabi va buyurtmasi asosida bo'lajak o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faolligini shakllantirish aynan pedagogik yo'nalishida tadqiqi etilmaganligi tadqiqot muammosining dolzarbligini ko'rsatadi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi.

Shaxs tarbiyasi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rnini belgilash masalasi kishilik jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida mutafakkirlar hamda faylasuf, pedagog va psixolog olimlarning diqqat markazida bo'lib kelgan.

Qomusiy olimlar – Abu Nasr Forobiy, Muxammad al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Maxmud Qoshg'ariy, Yusuf Xos Xojib, Ahmad Yugnakiy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy va boshqalarning komil inson tarbiyasi va uning mohiyati haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z qimmatini yo'qotmagan.

Shaxs shakllanishining psixologik omillari, shaxs qobiliyati va uning rivojlanishi kabi masalalar psixolog olimlar V.Kaplani, V.M.Karimova,

N.I.Kozlov, A.N.Leontyev, A.Libin, E.G'.G'oziyev va boshqalarning tadqiqotlarida o'z ifodasini topgan.

Mazkur tadqiqotlarda shaxsning har tomonlama shakllanishida ta'lim jarayoni bilan birga ijtimoiy muhit va biologik omillarning ham muhim ekanligi qayd etilib, shaxs rivojlanishining ichki ehtiyojlari, psixologik xususiyatlarini inobatga olish hamda ijtimoiy ehtiyojlarning qanoatlantirilishi shaxs ma'naviyatini, ijodkorligini shakllantirishning asosiy sharti sifatida e'tirof etiladi.

Bu borada pedagog olimlar tomonidan ham qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. X. Abdukarimov, X. Ibragimov, J. Yo'ldoshev, O. Musurmonova, S. Nishonova, M. Ochilov, N. Saidaxmedov, V. A. Slastenin, O'. Tolipov, M. Quronov, Q. Qurbonboyev, Z. Xodjageldiyeva va boshqalarning ishlarida bo'lajak mutaxassislarining ma'naviy-axloqiy hamda kasbiy shakllanishi muammosi tadqiq etilgan. Mamlakatning mustaqilligi sharoitida talaba-yoshlarni yangi ijtimoiy hayotga tayyorlash, ta'lim-tarbiya jarayonida tafakkurning erkin rivojiga erishish, bu borada pedagogik innovasiya faoliyatini rivojlantirish asosida ijtimoiy faol, ijodkor va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi tadqiq etish dolzarb muammo ekanligi pedagog olimlar X. Ibragimov va O' Tolipovning tadqiqot ishlarida alohida ko'rsatib o'tilgan

O'qituvchi shaxsiga xos bo'lgan kasbiy qobiliyatlar tuzilmasi V. A. Slastenin tomonidan ishlab chiqilgan.

Boshlang'ich ta'lim muammolari, ularning ilmiy-pedagogik yechimlari, zamonaviy boshlang'ich ta'lim mazmuni, uni ijodiy tashkil etish yo'llari, tamoyillari, boshlang'ich sinf o'qituvchilari tayyorlash masalalari O.Roziqov, R.A.Mavlonova, R.Safarova, B.Adizov, O.Hasanboyeva, A.Bekmurodov, G.Najmiddinova tomonidan tadqiq etilgan.

Bizning ishimizda ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini shakllantirish bosh muammo qilib qo'yilgan. Chunki o'qituvchining ijtimoiy faolligi, ijodkorligi ma'naviy-ahloqiy mazmun kasb etib, jamiyat rivojida alohida mavqyega ega hisoblanadi.

Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi mustaqil fikrlaydigan, izlanuvchan, ijodkor, kasbiy bilim hamda malakaga ega bo'lgan mutaxassis bo'lib, jamoada o'z qobiliyati, insonparvarlik fazilatlarini, obro'-e'tibori va yuksak madaniyati bilan alohida ajralib turadi.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” tomonidan qo'yilgan vazifalarga muvofiq hamda bugungi tub islohotlar amalga oshayotgan tezkor va globallashtirish davrida mustaqil va erkin fikrlaydigan, ijodkor, ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalash davlat ahamiyatiga ega bo'lgan dolzarb vazifadir. Afsuski ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish asosida mazkur muammoga doir ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan ilmiy tadqiqotlar olib borilmagan. Bu esa ushbu masalalarda muayyan samaradorlikka erishish yo'lida jiddiy to'siq bo'layotganligini ko'rsatmoqda. Shunga ko'ra yuqorida qayd etilgan holatlar mazkur ilmiy tadqiqot ishi mavzusining “Boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatini ilmiy asosda tashkil etishning pedagogik jihatlari” deb tanlanishiga asos bo'ldi.

Tadqiqot maqsadi.

Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish hamda uning yaxlit tizimini aniqlash.

Tadqiqot vazifalari:

1. Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsi shakllanishining mazmun mohiyatini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash.
2. Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsi shakllanishining mavjud holatini o'rganish.
3. Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shakllanishiga ta'sir etuvchi pedagogik-psixologik omillar hamda ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash.
4. Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsi shakllanishining dinamikasini belgilash, ularning samaradorligi tajriba-sinov ishlari natijasida aniqlash hamda ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning metodologik asoslari

O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A.

Karimov asarlarida bayon qilingan ijtimoiy faol, ijodkor va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga doir nazariy g'oyalar, Sharq mutafakkirlarining barkamol inson tarbiyasiga oid qarashlari, ijtimoiy faol, ijodkor shaxsni ma'naviy-kasbiy shakllantirishga qaratilgan falsafiy, psixologik, pedagogik ta'limotlar hamda mavzuga oid ilmiy-pedagogik manbalar, shuningdek, ta'lim islohotlariga doir Respublika xukumati tomonidan qabul qilingan me'yoriy xujjatlar tashkil etadi.

Tadqiqot obyekti

Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsining shakllanish jarayoni.

Tadqiqot predmeti

Uzluksiz ta'lim tizimida ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsi shakllanishining mazmuni, shakl va metodlari.

Tadqiqot metodlari

Mavzuga oid ijtimoiy-falsafiy, psixologik, pedagogik, metodik adabiyotlar tahlili, suhbat, kuzatish, prognostik (bashorat qilish), interfaol, ahamiyatiga qarab saralash, pedagogik tajriba.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati

Tadqiqotni olib borish davrida mavjud adabiyotlar va ilmiy izlanishlarga tayangan holda "ijtimoiy faollik" va "ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi" tushunchalarining mohiyati ochib berildi. Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi kadrlar tarbiyasining ilmiy-pedagogik xususiyatlari o'rganildi hamda uning pedagogik mohiyati asoslandi. Shuningdek, bo'lajak ijodkor o'qituvchi shaxsini ijtimoiy-kasbiy yo'naltirish motivlari, ularni rivojlantirish jihatlari belgilab berildi.

Tadqiqotning nazariy g'oyalari va amaliy natijalaridan "Pedagogika", "Ijtimoiy pedagogika", "Ijtimoiy psixologiya" dasturlari va kurslarini takomillashtirishda, oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy va kasbiy faollikka yo'naltirilgan tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda keng foydalanish mumkin.

I BOB. Boshlang'ich SINF o'qituvchisi MEHNATINING SAMARADORLIGINI oshirish

1.1. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy mahorati va unga qo'yiladigan talablar

Mustaqil O'zbekistonimizda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va «Ta'lim to'g'risidagi» Qonun asosida boshlang'ich sinflar uchun har tomonlama yetuk o'qituvchilar tayyorlash va ular malakasini zamon talablari doirasida muntazam oshirish ta'lim tizimini isloh qilishning tarkibiy va uzviy bo'g'ini sifatida davlatning ustivor vazifasi hisoblanadi. Haqiqatan ham ilm-fan va texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi oqibatida axborotlar hajmining keskin ortishi ilg'or davlatlar darajasidagi raqobatbardosh va yetuk malakali kadrlar tayyorlash masalasi uzluksiz ta'limning asosiy fundamenti hisoblangan boshlang'ich ta'lim tizimi uchun yuksak pedagogik-kasbiy mahoratga ega bo'lgan ijodkor o'qituvchilarni tayyorlashni taqozo qiladi.

Mamlakatimizda amalga oshiralayotgan ta'lim islohotlari an'anaviy ta'lim turlaridan farqli o'laroq, yoshlarni barkamol shaxs sifatida shakllanib, rivojlanib borishini ta'minlashga xizmat qiluvchi boshlang'ich ta'lim tizimida o'quv jarayonini tashkil etishning samarali shakl va usullarini ishlab chiqish, kichik maktab yoshidagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning pedagogik va psixologik asoslarini optimallashtirishga olib keluvchi ilmiy qarashlar, pedagogik nazariyalar va didaktik materiallar yaratish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim konsepsiyasida mutaxassis vazifalari quyidagicha belgilangan: «Mutaxassis o'z faoliyati, sohasidan qat'iy nazar, ijodiy jamolarda ishlay olish qobiliyatiga menejment va marketing sohalarida tayyorgarlikka ega bo'lishi, yangi texnologiyalarni joriy etishning xo'jalik, ijtimoiy va madaniy jihatlarini aniq tasavvur qila olishi kerak». Ushbu fikrlar o'qituvchilarga ham bevosita taalluqlidir. Chunki jamiyatimizda sodir bo'layotgan tub o'zgarishlar, bozor munosabatlariga kirib borishimiz o'qituvchidan nafaqat kasbiy bilimlarni, balki iqtisodiy, yuridik, texnikaviy bilimlardan ham xabardor

bo'lishni taqozo qilmoqda. Shuningdek, bu o'rinda boshlang'ich sinf o'qituvchisi xususida alohida to'xtalmoq zarurdir.

Boshlang'ich sinflarda ko'zda tutilgan ta'lim samaradorligi boshlang'ich ta'lim konsepsiyasida e'tirof etilgan g'oyalar asosida yaratilgan darsliklar, o'quv qo'llanmalar, metodik tavsiyanomalar, o'quv jarayonini tashkil etishning metod va mexanizmlari, o'qitishning innovasion g'oyalari va vositalariga bog'liq, albatta. Lekin bu pedagogik jarayonda yuksak pedagogik malaka va kasbiy bilimga ega, dars mobaynida muammoli vaziyatlarni yarata oladigan va uni yechimi taklif eta oladigan boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'rni alohida ahamiyatga ega ekanligini qayd qilish lozim bo'ladi.

Yuqori sinf o'qituvchisi tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlarning fundamental asoslari va umumiy qonuniyatlari, ularni kishilik jamiyatidagi o'rni va ahamiyatini tizimli o'rgatishga, bilim berishning differensial jihatlariga ko'proq maqsadni yo'naltirsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisi pedagogik-psixologik bilimlar majmuasi, ta'lim samaradorligini oshirish metodlari, omil va vositalari bilan qurollangan, matematika, ona tili, tabiat, inson va jamiyat ta'lim sohalarining ilmiy- nazariy asoslarini mukammal bilgan holda bolaning yosh (fiziologik va psixologik) xususiyatidan kelib chiqib fanning umumiy jihatlarini o'rgatishga, ya'ni integrativ ta'lim berishga yo'naltiradi.

Bundan tashqari boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolani o'yin faoliyatidagi elementlarni ta'limiy faoliyatga yo'naltirishni boshqara olish, mas'uliyatni his qilish, ayrim muammoli vaziyatlarda to'g'ri qarorlar qabul qila olish, vaqtni rejalashtirish, o'quvchilarni istak-xoxishlariga e'tiborli bo'lish, shuningdek ezgulikni qadrlab istiqbolli kelajakni ko'zlash fazilatlarining shakllanishiga mas'ul tarbiyachi hamdir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining yana bir muhim sifatlaridan biri- ta'limiy faoliyatni boshlang'ich va umumta'lim fanlarining uzviylik jihatlarini hamda boshlang'ich ta'lim bosqichi fanlarining o'zaro aloqadorlik tamoyillari asosida tashkil etishidir.

Hozirgi vaqtda shahar va tuman maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatida ko'plab muammolar, jumladan, boshlang'ich ta'limning xususiy fanlarini o'qitishda noan'anaviy ta'lim metodlaridan foydalanish jarayonidagi kamchiliklar; o'quvchilar bilimni baholashdagi noaniqliklar; o'quvchilarning psixologik holatlarini his qila olmaslik va natijada ularda o'quv jarayoniga nisbatan motiv uyg'ota olmaslik; o'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlay olmaslik; didaktik tamoyillarning mohiyatini to'liq tushunib yetmaganligi sababli ularga rioya qilmaslik holatlari ko'zga tashlanmoqda. Bu masalalarning ijobiy yechimini topmasdan turib, boshlang'ich sinflarda ta'lim sifati va samaradorligi to'g'risida gapirib bo'lmaydi.

Yuqoridagilarni amalga oshirish maqsadida biz Samarqand viloyatining umumta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy mahorati, o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish jarayonidagi faoliyati yuzasidan anketa so'rovlarini o'tkazdik.

Anketa so'rovlari tarkibiga quyidagi savollar kiritildi:

- Nima uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbini tanlagansiz?
- Boshlang'ich sinf o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar nimalardan iborat?
- Boshlang'ich sinf o'quvchilarining individual psixologik xususiyatlari to'g'risida nimalarni bilasiz?
- O'quvchilar fiziologik holatining bilim, ko'nikma va malakalar o'zlashtirishga bog'liqligini sharhlab bering.
- Ta'lim tamoyillarining mohiyati va ahamiyatini qanday izohlaysiz?
- Fanlararo aloqadorlikning mohiyatini izohlab bering.

Anketa natijalari tahlili shuni ko'rsatdiki, so'rovnoma o'tkazilgan boshlang'ich sinf o'qituvchilarining aksariyat qismi asosiy pedagogik jarayon va tushunchalarning mohiyatini to'liq sharhlab bera olmaydi.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, maktablarda boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ishlash, ularning darslarini tahlil qilish, malaka va ko'nikmalarini oshirish, innovasion pedagogik texnologiyalarni mukammal o'zlashtirishiga oid ishlar qilinmagan. Boshlang'ich sinflarda o'qituvchilarni tanlash va tanlov asosida ishga

olish rahbariyat diqqat e'tiboridan chetda qolib ketgan. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik faoliyatini muhokama qiluvchi pedagogik kengashlar yo'q, mavjudlari bu faoliyatga rasmiyatchilik nuqtai nazaridan yondashishgan.

Tahlillarimiz shuni ko'rsatdiki, juda ko'pchilik umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilarining muayyan fanlar bo'yicha bilim darajasining yetarli emasligi, ta'lim-tarbiyaga oid hujjatlarning bilmasligi, o'zining kasbiy bilimi va mahoratini oshirishga qaratilgan maqsadli va rejali faoliyat yo'lga qo'yilmaganligini e'tirof etish lozim. Xuddi shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning psixologik va fiziologik xususiyatlari, shuningdek ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va uni boshqarish hamda baholash o'rtasidagi mutanosibliklar hamda ta'lim-tarbiyaning metodik jihatlari to'g'risidagi ko'nikma va malakalar yetarli emasligi, pedagogik voqyelik va pedagogik jarayon o'rtasidagi turg'un bog'liqlik e'tiborga olinmayotganligi ham ayon bo'ldi. Binobarin, buyuk g'arb pedagogi A.Disterverg ta'kidlaganidek: «Yaxshi o'qituvchi o'zining tarbiya prinsiplaridan hyech qachon voz kechmaydi. O'qituvchi o'z ustida mustaqil ishlashi lozim. Yomon o'qituvchi haqiqatni aytib qo'ya qoladi. Yaxshi o'qituvchi o'quvchilarga haqiqatni topishga o'rgatadi».

Prezident Islom Karimovning 1997 yil 29 avgustdagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasida so'zlagan nutqidagi «Eski talim tizimining eng yomon qusuri boshlang'ich talimga ikkinchi darajali ish deb qarayotganimizdir. Ochiq aytishimiz kerak: bilimi sayoz muallimlar ham birinchi sinfda dars beraveradi. Boshlang'ich ta'limga past nazar bilan qaralishining isboti shuki, sobiq SSSRda butun boshli pedagogika texnikumlari va bilim yurtlari tizimi tashkil etilib, ular asosan 1-4 sinf o'quvchilarini o'qitadigan muallimlar tayyorlar edi. Vaholanki, bolaning dunyoqarashi, didi, salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflarga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar berkitib qo'yilishini oddiy mantiqning o'zi talab etadi» [1], degan fikr-takliflari asosida oliy ta'lim tizimi tarkibida o'rta maxsus bilimli mutaxassislarni tayyorlashga qaratilgan maxsus sirtqi bo'limlar ochildi, boshlang'ich ta'lim tizimi zamonaviy darslik va

adabiyotlar, didaktik materiallar bilan boyitildi. Lekin hamma maktablarda bu faoliyat birdek yaxshi yo'lga qo'yilgan deb bo'lmaydi. Jumladan, ba'zi umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida boshlang'ich ta'lim metodikasini bilmaydigan filolog yoki boshqa bir diplom egalari ishlab kelishmoqda.

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining bilim saviyalarining pastligi yana bir sabab-oliy o'quv yurtlarida ularni tayyorlash jarayonida yo'l qo'yilib kelayotgan kamchiliklardir. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga bu oliy ta'lim muassasalarida «Tabiiy fanlarning zamonaviy konsepsiyasi», «Olam tuzilishining yagona manzarasi» kabi maxsus kurslarning o'qitilmasligi yoki «Innovasion pedagogik texnologiyalar», «Axborot texnologiyalari asosida boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini tashkil qilish» kabi muhim kurs-mavzularga ikkinchi darajali predmet sifatida yondashilishdir. Bundan tashqari 5141600 - «Boshlang'ich ta'lim va sport, tarbiyaviy ish» yo'nalishining o'quv rejasida «Yosh davrlari psixologiyasi» fani bo'yicha o'quv soatlari rejalashtirilmagan. Vaholanki, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy faoliyati asosan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni har tomonlama shakllantirish bilan bog'liqdir

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari yuqori sinflar(6-9sinflar)dagi fizika, matematika, biologiya fanlari o'qituvchilaridan faoliyat turlari bo'yicha keskin farqlanadilar. Yosh o'quvchilar boshlang'ich sinf o'qituvchilariga o'zlarining hamma narsaga qiziqishlari bilan yon-atrofdagi ko'rgan tabiat hodisalari, katta yoshdagi kishilardan eshitgan so'zlarni anglab olish uchun tabiiy va ijtimoiy fanlarga oid barcha savollar bilan murojaat qilaveradilar. Yuqori sinf o'quvchilari ulardan farqli o'laroq fizika o'qituvchisiga matematika yoki biologiyaga oid savollar bilan murojaat qilishmaydi. Bu holat esa boshlang'ich sinf o'qituvchilari barcha fan sohalarini yaxshi bilishlarini (ya'ni universal bo'lishlarini)taqozo etadi. Aslida shunday-mi?

Ko'rsatib o'tilgan muammolar bevosita oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini tashkil qilishda innovasion yondashuvni, shuningdek bo'lajak

boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda fanlararo aloqadorlikdagi tizimli bilimlar berilishini ta'minlashni talab qiladi.

O'qituvchi pedagogik faoliyatni tashkil etish uchun pedagogika nazariyasi, falsafa, sosiologiya, madaniyatshunoslik, dinshunoslik, bolalar anatomiyasi va fiziologiyasi, psixologiya, siyosatshunoslik kabi fanlarni bilishi shart hisoblanadi. Shuningdek, boshlang'ich sinflarda tabiatshunoslik faniga oid obyekt va hodisalarni to'g'ri talqin qilish uchun fizika fani qonuniyatlarini bilishni taqozo qiladi. Bundan tashqari bugungi kunda ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvning rivojlanishi pedagogika fanini o'qitishda kibernetik fanlar aloqadorligini ta'minlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yana bir muhim narsaga e'tiborni qaratish lozim deb hisoblaymiz, o'qituvchilik kasbining mohiyati va uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda o'qituvchilik kasbining asosiy xususiyatlari pedagogika fani orqali shakllantiriladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ta'lim jarayonini loyihalash, pedagogik texnologiyani o'zlashtirish, kommunikativ sifatlar va tadqiqotchilik faoliyatiga oid ko'nikmalar past darajada ekanligi tadqiqotlarda o'rganilgan va ushbu holatning sabablari sifatida quyidagilar ko'rsatib o'tish lozim:

- pedagogik amaliyot davrida bo'lajak o'qituvchilarning o'quvchilar jamoasi bilan individual muloqot o'rnatishga e'tibor qilinmaganligi;
- ta'lim jarayonini loyihalash ko'nikmasiga ega emasligi;
- bo'lajak o'qituvchilarning interfaol usul vositasida dars o'tishlariga yetarlicha ahamiyat berilmaganligi;
- pedagogika nazariyasi va amaliyoti bilan yetarli darajada tanish emasliklari [7].

Tajriba va tahlillar asosida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash va ularga qo'yiladigan talablarni optimallashtirishga qaratilgan quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz:

- Ilmiy va ilmiy-pedagogik salohiyatdan kelib chiqqan holda boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalari tarkibini belgilash va

ularga ajratiladigan qabul kvotalarini haqiqiy talab va ehtiyoj nuqtai nazardan qayta ko'rib chiqish.

- Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda bugungi kun talablaridan kelib holda yosh o'quvchilarning ruhiy-fiziologik holatlarini e'tiborga olgan holda o'qitiladigan fanlar miqdorini belgilash.
- Viloyatlardagi o'qituvchilar malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutlari xodimlari tomonidan bevosita maktablarda boshlang'ich sinf o'qituvchilarini malakasini oshirish va qayta tayyorlash masalalarini ko'rib chiqish.
- Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yoshga oid qiziquvchanlik xususiyatlarini hisobga olgan holda universal bilimga ega bo'lgan o'qituvchilar tayyorlash maqsadida o'quv rejasiga «Tabiiy fanlarning zamonaviy konsepsiyasi», «Olam tuzilishining yagona manzarasi», «Yosh davrlari psixologiyasi», «Pedagogik psixologiya» kabi maxsus kurslarini kiritish.
- Oliy ta'lim muassasalarida pedagogika fanini o'qitishda fanlararo aloqadorlik prinsipi asosida o'qitishning ishlab chiqilgan nazariy g'oyalari asosida o'quv jarayonida qo'llashga yo'naltirilgan dars loyihalarini ishlab chiqish.

1.2. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi mehnatining o'ziga xos xususiyatlari

Jamiyatimizning ma'naviy yangilanishi ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirish jahon hamjamiyatiga qo'shilishini ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat qurish kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustivor mezon sifatida muhim rol o'ynaydi.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ni ishlab chiqishning asosiy omillaridan biri, respublikamizning demokratik va huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyat qurish yo'lidan izchil ilgari lab borayotganligi; davlat ijtimoiy siyosatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi qaror topganligi; milliy o'zlikni anglashning o'sib borishi, vatanparvarlik, o'z vataniga iftixor tuyg'usining shakllanayotganligi, boy milliy madaniy-tarixiy an'analarga va xalqimizning intellektual merosiga hurmatning ortib borayotganligidir.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach mamlakatimiz xalqi oldida iqtisodiy va ma'naviy mustaqillikka ham erishish vazifasi kun tartibiga qo'yildi. O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimining tarkibiy qismi sifatida, umumiy ta'lim maktablari va o'qituvchilarining maqsadi - har bir bolada mavjud bo'lgan qobiliyat va layoqatlarni erkin rivojlantirish, ilm asoslarini, umuminsoniy va milliy – ma'naviy, madaniy, qadriyatlarni o'rganish, yuksak axloqiy fazilatlarni, fuqarolik burchini, milliy g'urur tuyg'usini o'stirish, yoshlarni mehnat faoliyatiga, mustaqil hayot kechirishga yo'naltirishdan iborat.

Hozirgi davr taraqqiyotidan kelib chiqsak O'zbekistonda ta'lim-tarbiya tobora rivojlanmoqda, o'qituvchi kadrlar tayyorlash saviyasi davlatimiz ko'rsatmalariga muvofiq ravishda ortib bormoqda.

Ta'lim – tarbiyada o'qituvchi – murabbiylarning pedagogik mahoratini mukammal egallashi hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Shu bois jahonning barcha oliy o'quv yurtlarida bu masalaga alohida yondashuv amalga oshirilmoqda.

O'qituvchilik sharaflidir, lekin juda murakkab kasbdir. Yaxshi o'qituvchi bo'lish uchun pedagogik nazariyani egallashning o'zigina etarli emas. Chunki

pedagogik nazariyada bolalarni o'qitish va tarbiyalash haqida umumiy qonun - qoidalar, umumlashtirilgan metodik g'oyalar bayon etiladi.

Shuning uchun ham mustaqil O'zbekiston davlatining umumiy ta'lim maktabida ishlaydigan o'qituvchi:

- pedagogik faoliyatiga qobiliyatli, ijodkor, ishbilarmon;
- milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarni, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan, diniy ilmlardan ham xabardor, ma'naviy barkamol;
- O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida taraqqiy etishiga ishonadigan, vatanparvarlik burchini to'g'ri anglagan, e'tiqodli fuqaro;
- ixtisosga doir bilimlarni, psixologik, pedagogik bilim va mahoratni, shuningdek, nazariy ilmlarni mukammal egallagan;
- o'qituvchilik kasbini va bolalarni yaxshi ko'radigan, har bir o'quvchisi ulg'ayib yaxshi odam bo'lishiga chin ko'ngildan ishonadigan, ularning shaxs sifatida rivojlanib, inson sifatida kamol topishiga ko'maklashadigan;
- erkin va ijodiy fikrlay oladigan, talabchan, adolatli, odobli bo'lmog'i darkor.

Pedagogik, o'qituvchilik faoliyatini, yoshlarni o'qitish va tarbiyalash ishini samarali bajarish, ota - onalar va bolalarning izzat - hurmatiga sazovor bo'lish uchun ham kishida bu ishga layoqat, qobiliyat, qiziqish bo'lmog'i lozim. Boshqa kasblar kabi o'qituvchilik kasbiga ham yoshlar orasida pedagogik faoliyatga layoqatli, bolalar bilan til topib muomala qila oladigan, ilmli kishilarni tanlab olish kerak.

Pedagoglik kasbini tanlagan kishi avvalo sog'lom bo'lishi, so'zlarni to'g'ri va yaxshi talaffuz qila olishi, asablari joyida, vazmin bo'lishi darkor. Shuningdek, bolalarni yoqtirishi, ular bilan ishlashga mayli, boshqalar bilan muloqat qila olishi, xushmuomalaligiga, kuzatuvchanligi, keng fikrlay olishi, o'ziga va boshqalarga nisbatan talabchanligi ham kishining pedagogik ishga yaroqligini ko'rsatadi. Bu sifatlar kishida bor- yo'qligini tibbiyot xodimlari, ruhshunos, pedagoglar og'zaki va yozma savol - javoblar yordamida aniqlay oladi.

"Yangi tamoyillar asosida rivojlanayotgan ta'lim tizimi yosh avlodni barkamol ma'naviy yetuk inson sifatida shakllantirishga qaratilgandir" – deyiladi Kadrlar tayyorlash milliy dasturida.

Umumiy ta'lim, jumladan, boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarni o'rta ta'lim bosqichiga tayyorlash bilan birga ularda o'qish, mehnat qilish, tashabbus ko'rsatish, mustaqil faoliyatni egallash kabi sifatlarni taraqqiy ettirish kabilar ham amalga oshirilmoqda.

Ta'lim tizimi, shaxsni shakllantirish uchun, davlat standarti talablari asosida hamda ta'lim darajasida kadrlar yetishtirish uchun avvalo o'qituvchilar, murabbiylar shaxsini har tomonlama mukammal bo'lishini talab qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisining ma'suliyati katta, u umumiy ta'lim tizimining asosini, poydevorini yaratuvchi shaxsdir.

Barcha yaxshi ishlar, bolani ezgulikka yetaklash, o'qituvchining pedagogik mahoratiga ko'p jihatdan bog'liq. Buyuk alloma inson ruhiyatining muhandisi Abu Ali Ibn Sino o'zining "Tib qonunlari" asarida shunday fikr bayon qiladi:

"O'qituvchining barcha xatti - harakatlari ezgulikdan iborat bo'lmog'i lozim".

Ezgulik avvalo bola qalbiga yo'l topishdan boshlanadi. U bilan hamkor, hamnafas bo'lish, beg'ubor qalb egasini hurmat qilish, hohish - istaklariga befarq bo'lmaslik, bir so'z bilan aytganda bolajon bo'lish zarur.

Yangilanayotgan boshlang'ich ta'limda davlat va jamiyat tomonidan qo'yiladigan talablar ta'lim sohalari bo'yicha o'zaro muvofiqlik va mutanosiblik to'la ta'minlanishi lozim.

Bola tafakkurini har tomonlama rivojlantirish, dunyoqarashini shakllantirishda yangi zamonaviy bilimlarni keng ko'lamli olib borilishi kerak.

Chunki bolaning bilish, yangiliklarni qabul qilish doirasi keng, undan to'g'ri samarali foydalanish esa o'qituvchilarning, tarbiyachilarning vazifasidir.

Respublikamiz hukumati xalq ta'limi sohasida o'rta qo'yoyatgan vazifalarni bajarish ko'p jihatdan o'qituvchiga bog'liq. Yangi iqtisodiy siyosatga o'tish sharoitida ta'lim - tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadlarga erishish,

o'quvchilarning xilma – xil faoliyatini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, barkamol inson qilib o'stirish o'qituvchi zimmasiga yuklatilgan.

O'qituvchi pedagogik mahoratini oshirish uchun o'z-ustida ishlashi, tinmay izlanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ish olib borilishi lozim.

Zamonaviy pedagogik texnologiya o'zining pedagogika va boshqa fan yutuqlari bilan bog'liq xususiy nazariyasiga ega:

Birinchidan, o'quv-tarbiyaviy jarayonni ilmiy asosda qurishga yo'naltirilgan;

Ikkinchidan, o'qitishning axborot vositalaridan va didaktik materiallardan, faol metodlardan keng foydalanishga asoslangan o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatiga zamin yaratadi.

1. Mahoratli o'qituvchi davlat buyurtmasiga mos keladigan ta'lim - tarbiya maqsadini aniq va ravshan belgilashi kerakki, natijada ma'lum vaqt ichida unga erishishni ta'minlaydigan didaktik jarayonni tuzish va joriy etish to'g'risida xulosa qilishi mumkin bo'lsin.

2. O'qituvchi pedagogik tizimda belgilangan maqsadga to'g'ri keladigan o'quv-tarbiyaviy jarayon mazmunini o'quv dasturi bo'yicha chuqur egallashi, muntazam ravishda o'z pedagogik mahoratni ilmiy–texnikaviy taraqqiyot talablariga mos holda mustaqil ravishda kengaytirib borish lozim.

“O'qituvchi o'z bilim malakasini oshirish usullarini puxta egallamog'i, mustaqil ishlashini o'rganmog'i lozim” – degan edi A. Jomiy.

O'z bilimlarini mustaqil oshirish uchun quyidagi bo'limlardan iborat individual reja tuzib olishlari tavsiya etiladi.

1. G'oyaviy - siyosiy saviyani oshirish.
2. Ilmiy - nazariy bilimni oshirish.
3. Metodik bilim va mahoratni oshirish.
4. Pedagogik va psixologik nazariyani yanada puxta o'rganish.

O'qituvchining pedagogik mahoratini doimiy oshirib borish va uni rivojlantirishda maktabdagi metod birlashmalar hamda kabinetlarning xizmati katta. Metod birlashmalarda o'qituvchilar fikr almashadilar: o'zaro kuzatilgan

darslar muhokama qilinadi. Yosh va tajribasiz o'qituvchilarga maslahatlar uyushtiriladi, ilg'or tajribalarni keng ommalashtiradilar.

Pedagogik ijodkorlik manbai - bu pedagogik tajribadir. Pedagogik tajriba muammoli vaziyatlarga juda boydir. Ilg'or pedagogik tajriba deganda biz o'qituvchining o'z pedagogik vazifasiga ijodiy yondoshishni, o'quvchilarning ta'lim-tarbiyasida yangi, samarali yo'l va vositalarni qidirib topishni tushunamiz.

Ilg'or pedagogik tajriba o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan ish shakli va usullari, uslub va vositalaridir. Ular vositasida o'quv-tarbiyaviy ishlarda eng yuqori natijalarga erishiladi.

Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish, unga asoslanib yangi pedagogik hodisa va qonuniyatlarni ochish o'quv tarbiya jarayoniga sifatli o'zgarishlar kiritadi, o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish, yangi ko'rinishdagi o'quv jarayonini modellashtirish muammolarini yechishga sabab bo'ladi.

Fan-texnika taraqqiyoti o'qituvchining ijodkor bo'lishini, fanning muhim muammolari yuzasidan erkin fikr yurita olishi, fan yutuqlarini o'quvchilarga yetkaza olishi va nihoyat o'quvchilarni ham ijodiy fikrlashga, tadqiqot ishlariga o'rgata olishini talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchi avvalo tadqiqotchilik malakalarini egallashi zarur. O'qituvchi ilmiy tadqiqot ishlari olib borishi davomida omillarni to'playdi, tahlil qiladi, ular asosida xulosalar chiqaradi. U fan xulosalaridan o'zining amaliy faoliyatida foydalanish jarayonida hozirgi zamon o'qituvchisi uchun zarur bo'lgan juda muhim fazilatlarni egallaydi.

Maktabda pedagogik faoliyatni ilmiy asosda tahlil qilish muammosi ko'pincha darsda vaqtdan unumli foydalanish, sinfdan tashqari tadbirlardan va o'qituvchi tarbiyachilarning ijtimoiy topshiriqlarini tartibga solishdan iborat deb qaraladi.

Pedagogik mahoratni ilmiy — asosda tashkil etish mazmuni ancha keng tushuncha bo'lib, unga avvalo, xodimlarning malakasi, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularni to'g'ri tanlash va joy – joyiga qo'yish, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish qo'llanilayotgan usullar tizimini uzluksiz

takomillashtirish va ta'lim - tarbiya jarayoniga texnika vositalarini joriy etish masalalari kiradi.

Ta'lim metodlaridan foydalanishning samaradorligi va muvaffaqiyati ular o'quvchilar mustaqilligi va ijodiy faolligini rivojlantirishga qanchalik yordam berishiga bog'liq. O'qituvchi o'quvchilarga mustaqillik ko'rsatish uchun sharoit yaratsa, o'quvchilar bilimlarini bamisoli o'zlari olayotgandek tuyulsa, mazkur metod samarali bo'ladi.

Ta'lim metodlarida o'qituvchining qiyofasi, uning dunyoqarashi, uning psixologik-pedagogik, metodik va maxsus ilmiy tayyorgarlik namoyon bo'ladi. Xuddi ana shu omillar ta'lim metodlarini samaradorligini belgilaydi. Muayyan metod yaxshi tayyorgarligi bo'lgan o'qituvchida o'z afzalliklarini namoyon qilsa, tayyorgarligi zaif bo'lgan o'qituvchida shu metodning o'zi salbiy jihatlarini namoyon qiladi. Shu sababli ta'lim metodlarini samaradorligini oshirish uchun o'qituvchining tayyorgarlik darajasi prinsipial ahamiyatga ega. O'qituvchi ijodiy pedagogik faoliyati va o'quvchilar ijodiy faoliyatining ta'lim metodida o'z ma'lumoti, madaniyati, kasbiy tayyorgarligi darajasini qanchalik aks ettirishiga bog'liq. Bunda ijodiyot uchun qancha imkoniyatlar bor.

Bilim faoliyati xususiyatlarini, uning ziddiyatlarini o'qituvchining anglab olish izlanish xarakteridagi o'quv vaziyatini shakllantirishi va ularni hal etish jarayonini boshqarish imkonini beradi.

Ilg'or o'qituvchilarning ish tajribasi ta'lim metodlarini takomillashtirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Bunday tajribani umumlashtirish va yoyish-o'quv jarayoni sifatini oshirishning muhim shartidir.

O'qituvchilar mehnat faoliyati jarayonida o'z ishlarining chinakam ustalariga aylanadilar. Sog'lom fikr yurituvchi har bir kishi mahoratli tarbiyachi bo'la oladi, mahoratga tajriba hamda fikr yuritish orqali erishiladi.

Pedagogik faoliyatning nazariy asosi kasbga oid bilimlardir. U faqatgina o'z predmetini emas, balki pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarini o'zlashtirishi va ularni muntazam to'ldirib borishi lozim. Ilmiy psixologik-pedagogik bilimlar sistemasining mavjudligi o'qituvchiga faqat o'z sinfini hamda

ayrim o'quvchilarni o'rganish va ularning to'g'ri xarakteristikasini tuzishgina emas, balki o'quvchilar jamoasi bilan va uning har bir a'zosining rivojlanishi istiqbollari ham belgilash imkonini beradi. o'qituvchi - tarbiyachining amaliy faoliyati bu ko'plab pedagogik vazifalarni beto'xtov hal qilishdir. o'zining kasbga doir bilimlar to'plamidan ijodiy foydalangan o'qituvchigina ularni muvaffaqiyatli hal etishi mumkin.

Pedagogik odobini egallash o'qituvchidan o'z ustida puxta, o'ylab ishlashni talab qiladi. O'qituvchi o'z xatti - harakatini doimo nazorat qilishi, qarashi, ishorasi bilan o'quvchilar xatti -harakatiga o'z munosabatini bildira bilish kerak. Ya'ni pedagoglik odobi o'qituvchida o'z tuyg'ularini ifoda qilishning sof tashqi malakalari mavjud bo'lishini ham nazarda tutadi. Malakalarning bunday majmui pedagoglik mahoratning tarkibiy qismi bo'lib, u pedagoglik texnikasi deb ataladi. O'qituvchining pedagoglik mahorati uning intellekti va madaniyatiga "Umumta'lim va hunar maktabini isloh qilishning asosiy yo'nalishlari"da jiddiy e'tibor beriladi va bu o'rinda o'qituvchi o'z pedagoglik mahoratini, kasbga doir vazifalarni hal qilish qanchalik qo'lidan kelishini doimo tekshirib borishi bola ongi hamda qalbiga eng yaxshi yo'llarni axtarishi kerakligi ta'kidlab o'tiladi. O'quvchilarga o'z xatti-harakati, turmush tarzi, o'z qiyofasi va bilimi bilan ta'sir qiladi. Uning madaniyati, haqgo'yiligi va ma'naviy sifatleri o'quvchilar tomonidan har xil tarzda qabul qilinadi. Shuning uchun ham o'qituvchi u qaysi fanni olib borishidan qat'i nazar, o'quvchilar uchun ma'naviylik murabbiysi, taqlid uchun yuksak namuna, o'rnak bo'lishi kerak.

Hozirgi kundagi asosiy vazifa tayyorlanayotgan mutaxassislarining sifatini yanada yaxshilashga, ularni ijodiy fikrlovchi va tashabbuskor mutaxassislar qilib tarbiyalashga erishishdan iboratdir. Bu o'z navbatida o'quvchilarga bilim berishni tubdan yaxshilash va ularga zamon talablari darajasida tarbiya berishni talab qiladi.

O'quvchilar maktab dargoxiga qadam qo'yishlari bilan o'zlari qiziqqan fanlar va shu fanlarning sirlarini sabr-toqat va matonat bilan o'zlashtiradilar. Bunda sinf xonasida o'tiladigan dars va mashg'ulotlarda faollik ko'rsatish hamda

mustaqil ishlashni to'g'ri uyushtira olish hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. O'quvchi uchun har bir daqiqa g'animat.

Maktabning boshlang'ich sinflarida o'quv-tarbiya ishlaridagi asosiy kamchilik sifatida ulgurmovchilik ko'zga tashlanadi. Hamma ishni, jumladan o'quv jarayonini ham ilmiy asosda tashkil etish murakkab bir jarayon bo'lib, uni amalga to'la oshirish uchun fan va texnikadagi so'nggi yangiliklar bilan muntazam ravishda tanishib borish, ishlab chiqarish, madaniyat, san'at va ularning kelajak taraqqiyoti bilan bevosita qiziqish, o'quv metodik va texnika vositalaridan foydalanishni takomillashtirib borish, o'quv jarayonini to'g'ri rejalashtirish, ilmiy ishlarni rivojlantirib borish, ilmiy-pedagogik mutaxassislarning malakasini oshirib borish, mutaxassislardan o'rinli foydalanish, o'quvchilarning ish sharoiti, dam olish va har xil jamoat ishlariga ishtirokini mukammallashtirib borish kabilarni o'z ichiga oladi. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da oliy va o'rta maxsus ta'limi tizimini yanada rivojlantirish, tayyorlanayotgan mutaxassislar sifatini yaxshilash, ularning ishlab chiqarish bilan aloqasini mustahkamlash, eng ilg'or texnika va texnologiyani o'qitish jarayoni va ilmiy-tadqiqot ishlariga joriy etish masalasi ko'ndalang qilib qo'yiladi.

Bu amaldagi mavjud an'anaviy o'qish usullaridan voz kechish kerak, degan ma'noni bermaydi. Aksincha, maktablardagi ayrim tajribali o'qituvchilarning ishlariga tayangan holda, o'quv jarayonini boshqarish sohalaridagi tadbirlarni takomillashtirib va mukammallashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quv jarayonini boshqarishning samaradorligini uning qanchalik to'g'ri va oqilona rejalashtirilganligi bilan o'lchanadi. Buni to'g'ri hal etishda o'qish jarayonining grafik jadvallari bir muncha yengillik tug'dirishi mumkin.

O'quv jarayonini muvaffaqiyatli va serunum tashkil etishda o'qituvchi va o'quvchilarning mehnat faoliyatlarini chuqur o'rganish muhim rol o'ynaydi.

O'quv jarayonini ilmiy asosda tashkil etishda uning psixologik-fiziologik tomonini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarni o'zlashtirishda talabalarning eshitish, ko'rish, fikrlash xususiyatlarining qay darajada ekanligi, bunga muvofiq ravishda sarf bo'ladigan

mehnat alohida hisobga olinishi kerak. Shuning uchun o'quv rejasini tuzishda va ulardagi fanlarni dars jadvalariga joylashtirishda har tomonlama o'ylab ish yuritish maqsadga muvofiqdir. O'qitish jarayonining fiziologik asosi sifatida reflekslar va signallar sistemalari haqidagi, oliy nerv faoliyati haqidagi ta'limotdan foydalaniladi. Oliy nerv faoliyati haqidagi ta'limotga ko'ra, kishida ruhiy o'zgarish va tassurot tashqi muhit natijasida yuz beradi va ichki faoliyat bilan o'zaro bog'liq bo'ladi. Fiziologik va ruxiy jihatdan o'qitish nazariyasining asosi oliy maktabda o'qitish jarayoni uchun ham asos qilib olinadi hamda refleks va signallarga oid yangi tekshirishlar asosida to'ldirib boriladi.

Reflekslar shartli va shartsiz deb ikki turga bo'linadi. Shartli refleks odam va xayvonlarga xosdir. Ularda doimiy ravishda ta'sir va javob reaksiyasi mavjud bo'ladi. Shartli refleks tashqi muhit ta'siri bilan yuz bergan o'zgarishlarga moslashish asosida paydo bo'ladi.

Shartsiz refleks bilan shartli refleks o'zaro bog'liq bo'lib, shartli reflekslar shartsiz reflekslar asosida paydo bo'ladi.

Signal sistemalari ikki qismdan iboratdir: birinchi signal sistemasi kishining ko'rish, eshitish, sezish, idrok etish va boshqa shartli qabul qilish a'zolarida aks etadi.

Kishining ruxiy faoliyatida ikkinchi signal sistemasi muhim rol o'ynaydi. Chunki u nutq va yozuv bilan bog'liqdir. Ikkinchi signal sistemasi birinchi signal sistemasi bilan chambarchas bog'liq va undan kelib chiqadi. Birinchi signal sistemasi borliqning kishi organlariga ta'siri orqali hosil bo'ladi. Masalan, ko'rish va eshitish natijasida miyamizda hosil bo'luvchi obrazlar birinchi signal sistemasidir. So'ngra ma'noli qismlar yuzaga keladi. Bu esa ikkinchi signal sistemasi hisoblanadi. Jumladan "stol" deganda, to'rt tovushdan iborat so'zni, to'rt oyoqli o'quv qurolini, ro'zg'or yoki lo'barotoriya stolini tushunamiz. Biz stolga qaraymiz va u haqda tafakkur yuritamiz. Shu yo'l orqali bizning ongimizda ikkinchi signal sistemasi hosil bo'zladi. Ikkinchi signal sistemasi kishilarning bir-birini tushunish va aloqa bog'lashlariga imkon beruvchi faktordir. Shuningdek

“oliy tahlil” va “oliy birlashtirish” singari tafakkur shakllarini yuzaga keltiradi. Natijada fan bilan shug’ullanish va savol chiqarish imkoniyati vujudga keladi.

I. N. Pavlov ikkinchi signal sistemasini “kishi xulq-atvorining regulyatori” deb baholaydi. O’quv jarayonida so’zning, nutqning va tilning ma’nosi va ahamiyati g’oyat kattadir. O’quvchilar so’zlar, belgilar va formulalar yordamida murakkab ilmiy tushunchalarni o’rganadilar. Shunday ekan o’quv jarayonini ilmiy asosda tashkil etish hozirgi davrda eng muhim va dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

II BOB. BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISI FAOLIYATINI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH MAZMUNI, SHAKL VA USULLARI

2.1. O'qituvchi mehnatini ilmiy asosda tashkil etish.

Ta'kidlovchi eksperiment natijalariga muvofiq talabalarning ijtimoiy faolligini, ijodkorligini o'rganishga qaratilgan prognostik va diagnostik metodlar asosida shakllanuvchi eksperiment ishlari olib borildi. Mazkur metodlar asosida talabalar uch guruhga ajratib o'rganildi.

Birinchi guruhga mansub talaba o'zidagi kasbiy qobiliyat asosida egallayotgan bilim, ko'nikma va malakalarga ega; ilm asosida bilim egallash tamoyiliga asoslanib fanlarni "a'lo" ga o'zlashtiradi; ilmiy-ijodiy izlanish bilan shug'ullanadi; jamoatchilik ishida muntazam qatnashadi; tashabbuskor, jamoada o'z o'rnini va ovozigacha hamda ma'naviy-ahloqiy fazilatlariga ega bo'lgani uchun shaxsiy va kasbiy sifatlarni uyg'un ravishda olib boradi.

Ikkinchi guruhga mansub talaba o'zidagi bor qobiliyat asosida fanlarni yaxshi o'zlashtiradi, egallayotgan kasbiga qiziqish bilan qaraydi; bo'sh vaqtdan unumli foydalanishga xarakat qiladi, jamoatchilik ishlarida faol ishtirok etadi; jamoada o'z o'rnini bor; yangilik va tashabbusni har doim ma'qullaydi hamda bu borada o'z fikrini bildiradi; uning kasbiy qiziqishlarini jamoatchilik ishlari bilan qo'shib olib borishi alohida ko'zga tashlanib turadi.

Uchinchi guruhga mansub talaba ko'proq reproduktiv o'zlashtirish imkoniga ega; ilmiy-tadqiqot va jamoatchilik ishlari bilan shug'ullanishni xush ko'rmaydi; yuqoridan topshirilgan shanbaliklar, ko'kalamzorlashtirish va obodonlashtirish kabi jamoatchilik ishlarini sifatli hamda ko'zga ko'rinarli darajada bajaradi; ammo o'zicha biror-bir tashabbus bilan chiqmaslikka va o'zini ijtimoiy sust holda tutishga xarakat qiladi; lekin bayram tadbirlari va tug'ilgan kunlarda, o'zaro bir-biriga yordam uyushtirishda tomoshabin bo'lib turolmaydi, baholi qudrat yordam qo'lini cho'zishga xarakat qiladi.

Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsi shakllanishining asosiy pedagogik omili o'quvchi shaxsida mustaqil fikr va mantiqiy tafakkurni shakllantirishdan

boshlanib, kasbga to'g'ri yo'naltirish, shaxsni ijtimoiy hayot rivojiga to'g'ri tayyorlash bilan barobar ekanligi o'quvchi hamda talaba tomonidan anglanishi bilan chambarchas bog'liqligi aniqlandi.

Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsining shakllanishiga turtki bo'luvchi eng zarur psixologik omillar aniqlandi. Shulardan birinchisi, o'qituvchining temperament xususiyatlari bo'lib chiqdi. Undan so'nggi psixologik omillarda o'qituvchining ruhiy va jismoniy sog'lomligi aniqlandi.

Tadqiqiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, har bir pedagogik va psixologik omil o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra nazariy tahlil hamda amalga oshish darajasiga muvofiq bir qancha muammoli vaziyatlar, muammolar va ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday hollar shaxsning ijtimoiy faolligi hamda ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi.

Ijod, ijodiylik, bunyodkorlik, yaratuvchanlik murakkab, ruhiy jarayon bo'lib, u avvalo o'qituvchilarning fikrlashi, dunyoqarashi, mustaqil faoliyat ko'rsatishi, xotirasi, diqqati, irodasi bilan chambarchas bog'langan. Sharqning buyuk mutafakkirlari ijodiy tafakkurga shunday ta'rif beradi: «. . . shunday ulug' fazilatki, inson uni egallash, uchun boshqa hamma fazilatlarini ishga solishi kerak» - deydi Qomusiy olim al-Farobiy.

O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida yangi ijtimoiy munosabatlarga faol kirisha oladigan, dekmokratik, huquqiy tamoyillarga asoslangan erkin fuqarolik jamiyat qurishda o'zining insonparvarlik burchi va kasb ma'suliyati bilan yashay oladigan yetuk shaxslarni tarbiyalash dolzarb muammo hisoblanadi.

Har qanday mehnatning muvaffaqiyati va samarasi uni tashkil etishga, bu mehnatni uyushtirishga ta'sir etadigan shart-sharoitlarga, faoliyatni amalga oshirish yo'llariga bog'liq.

O'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etish deganda pedagogik jarayonni boshqarish uchun pedagogika, psixologiya fanining eng so'nggi yutuqlaridan foydalangan holda o'z ishini ijodiy tashkil etib yangiliklarni yaratish tushuniladi. O'qituvchi mehnati uning vaqti bilan bog'liq bu ishning muvaffaqiyati vaqtdan

umumli foydalanish, o'zining imkoniyatlarini to'la hisobga olish, o'quv tarbiya jarayonida o'zini namoyon etish va o'zining kimligini, qanday ekanini, nimalarga qodir ekanligini tasdiqlash bilan bog'liq.

O'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etish birinchi navbatda o'zining ijodiy imkoniyatlariga ishonish demakdir. O'qituvchi ta'lim jarayonini to'la tasavvur etishi kerak, uning, qonuniyatlarini, bolani bilish imkoniyatlarini yaxshi anglashi kerak.

Pedagogik mehnat natijasi o'quvchilarni mustaqil ishlay olishi, isbotlay olishi, taxlil qila olishidadir.

Mehnatni ilmiy asosda tashkil etishda namoyon bo'ladigan 3 ta asosiy belgilar:

1. Vaqtdan imkon qadar samarali foydalanish;
2. Mehnat va dam olish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlardan samarali foydalanish, uni tashkil etish;
3. Barcha imkoniyatlarni ishga solgan holda mehnat qilish va har tomonlama g'amxo'rlik qilish.

Pedagogik mehnatni ilmiy tashkil etishda o'qituvchining kun tartibi va ish joyi muxim rol o'ynaydi. O'qituvchi o'zi uchun eng optimal yuqori unum beradigan kun tartibini topa olishi kerak.

Pedagogik mehnatning samarasi, maqsadi va faoliyat vazifasiga ko'ra bilishda va aniqlay olishdir. Shundagina uni ilmiy asosda tashkil etish mumkin bo'ladi. Bu o'qituvchi mehnatini ilmiy tashkil etishning **birinchi tamoyilidir**.

2-chi tamoyili faoliyat uslubini belgilash.

3-chi tamoyili pedagogik mehnatni ilmiy tashkil etishda texnikadan vosita sifatida samarali foydalanish tushuniladi. Bu tamoyil ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladigan pedagogik texnika va texnik vositalar yig'indisi ko'zda tutiladi.

4-chi tamoyili ta'lim-tarbiya ishining rejalashtirish hisoblanadi. Reja ta'lim-tarbiya faoliyatini tartibga solish. Uning modelini yaratish. Tayanch sxemalarini

topish masalalaridan tashkil topadi. Shular aniqlansa, o'qishda rivojlanish, tarbiyalash jarayoni yengillashadi.

Pedagogik mehnatni nazorat qilish va xisobga olish prinsipi o'qituvchi ishini muntazam va rejali kuzatib borish shundan yutuq va kamchiliklarni aniqlash ko'zda tutiladi. Pedagogik nazorat obyektivlik, omilkorlik, samaradorlik, muntazamlik va oshkorlikni talab qiladi.

O'qituvchi mehnatini nazorat qilish va hisobga olishning muntazamligi, izchilligi quyidagilardan tashkil topadi;

A) o'quv matriallari va tarbiyaviy tadbirlarga tayyorlashini o'zi tomonidan nazorat qilinadi;

B) Darsdan tashqari vaqtlarda ta'lim tarbiya nazorat qilishi va o'zini nazorat qilishi;

V) O'qituvchining darsdan tashqari vaqtini nazorat qilishi;

G) Ota-onalar va jamoatchilik bilan bajariladigan ishlarni nazorat qilish;

D) o'zi ustida ishlashni nazorat qilish.

O'qituvchi o'z ustida ishlar ekan, kasb-kor malakasini oshirish bo'yicha aniq maqsadga muvofiq tavsiya va ko'rsatmalarga ehtiyoj sezadi, ular esa izchil bir tizimga solinmagan.

Ma'lumki, o'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayonining subyekt sifatida tayyorgarlik darajasi, pedagogik mahorat va shaxs sifatleri bilan o'quvchilarning ahloqi, odobi va ma'nan rivojlanishlari komil inson bo'lib tarbiyalanishlarga bevosita ta'sir etadi.

O'qituvchining o'z malakasini uzluksiz takomillashtirib borish asosan quyidagi 4 yo'nalishda bo'ladi, ya'ni;

_ kasbkor tayyorgarligi (o'zi o'qitadigan fani bo'yicha nazariy, uslubiy salohiyati);

_ pedagogik mahorat (pedagogik va psixologik bilimlarni egallaganlik darajasi).

_ pedagogik madaniyat (pedagog qobiliyat, texnika, takt va muomala madaniyati);

_ shaxs sifatлари.

O'qituvchi mustaqil malaka oshirish jarayonida faqat o'zining nuqson yoki kamchiliklarini tuzatish emas, balki pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish uchun fan va amaliyot yangiliklarini faoliyatga tadbiiq etadi, sinab ko'radi. Shu bilan umumpedagogik saviyasining yangi sifat o'zgarishiga erishadi.

Demak o'z ustida mustaqil ishlash pedagogik uchun shaxsiy ijodiy faoliyat hisoblanadi.

O'qituvchining pedagogik faoliyati va o'z malakasini uzluksiz oshirib borish muammolar bilan bog'liq bo'lgan ilmiy taqdiqotlar, o'z kasbining ustasi ijodkor pedagoglarning amaliy faoliyatlarni o'rganish, tahlil etish hulosalariga asoslansak, shaxsiy ijodiy faoliyat yoki o'z umumpedagogik malakasini uzliksiz takomillashtirish bosqichlarini tahminan quyidagicha belgilanishi mumkin:

1. O'z nazariy-uslubiy, pedagogik-psixologik tayyorgarlik darajasi, pedagogik mahorat, imkoniyatlar va shaxs sifatlarini tahlil qilish (o'z-o'zini diagnostikalash).

2. O'z-o'zini diagnostikalash natijalari asosida qiyinchilik va muammolarni umumlashtirish o'z kasb-kor mahoratini takomillashtirish yo'nalishlarini va ochiq maqsad vazifalarini belgilash.

3. Maqsad va vazifalar darajasida o'z pedagogik mahoratini takomillashtirish vosita usullarini tanlash shaxsiy ijodiy faoliyat dasturi yoki o'z ustida mustaqil ishlar rejasini tuzish.

4. Shaxsiy ijodiy faoliyat reja va dastur asosida o'z umum pedagogik mahoratini takomillashtirish.

5. O'z kasb-kor mahorati va ijodiy o'sish jarayonini vaqti-vaqti bilan o'rganish (o'z-o'zini qayta diagnostikalash), tahlil etish, mustaqil ijodiy faoliyatga o'zgartirish, tuzatishlar (kerak bo'lganda) kiritish.

6. Mustaqil ijodiy faoliyat natijalarni umumlashtirish, ularni ijodiy faoliyatning maqsad va vazifalar bilan tahlil etish istiqbolli yo'nalishlarini belgilash.

Albatta, shaxsiy faoliyatni tashkil etishda o'qituvchi mustaqil harakat qiladi. Shunga qaramasdan yuqorida bayon etilgan targ'ibot (struktura) shaxsiy ijodiy faoliyat jarayonining izchilligini ta'minlaydi.

O'qituvchining o'z ustida mustaqil ishlashi, o'z kasb-kor mahoratini takomillashtirishiga bo'lgan ehtiyoji jamiyatning maktab, o'qituvchi, uning shaxsiga nisbatan talab va e'tiborining o'sishi yoki ta'lim-tarbiyaga bo'lgan yangicha ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liq bo'ladi.

Ta'lim-tarbiya tizimidagi yangiliklar, shaxsiy tadbirlar, istiqbolli yo'nalishlar o'qituvchi oldiga hal etishi zarur bo'lgan yangi vazifalarni ko'ndalang qo'yadi va undan doimiy izlanishu, ijodkorlikni talab qiladi.

Demak o'qituvchi o'z shaxsiy faoliyati yoki kasb-kor mahoratini mustaqil takomillashtirishi ishini tashkil etishda, eng avvalo, jamiyatning maktabga qo'ygan yangi ijtimoiy buyurtmasi nuqtai nazaridan yondoshadi. Mustaqil ijodiy faoliyatning aniq yo'nalishlari va mazmunini belgilashda o'qituvchi ularni o'z-o'zini diagnostikalash pedagogik faoliyatni yaxlitligicha tahlil etish, o'qituvchiga o'z muammo va qiyinchiliklarni aniq belgilash imkonini beradi.

Shuning uchun ham o'qituvchilar uchun o'z-o'zini baholashda obyektiv bo'lish, diagnostikalash vosita va usullarini bilish, eng asosiysi «o'zini bilmagan o'zgani bila olmaydi» qabilida ish tutishlari maqsadga muvofiq.

O'qituvchilar asosan malaka oshirish kurslari va kursdan kursgacha bo'lgan davrda mustaqil bilim olish bilan umumpedagogik mahoratlarini takomillashtiradilar.

Malaka oshirish kurslarida o'qish va mustaqil bilim olish bir-birini to'ldirib o'qituvchining nazariy, uslubiy tayyorgarligini, pedagogik mahoratini uzluksiz amalga oshirish haqida shaxsiy ijodiy faoliyat izchilligini ta'minlaydi.

Malaka oshirish kursi tugallanishida tinglovchi kursdan keyinga topshiriqni oladi. O'qituvchining keyingi bosqichini kursdan-kursgacha bo'lgan davrdagi ijodiy mavzusi bo'lib, uning shaxsiy ijodiy-faoliyati mazkur muammoni hal etishga yo'naltiriladi.

Shaxsiy-ijodiy faoliyat mavzusini tanlash va belgilashda quyidagilarni xisobga olish maqsadga muvofiq;

- mavzuning o'qituvchi imkoniyati, qiziqishi va tayyorgarlik darajasiga mos bo'lishi;
- o'qituvchi faoliyatining istiqbolligi bilan bog'liqligi;
- oddiy moxiyatga ega bo'lishi.

Shaxsiy ijodiy faoliyat har bir o'qituvchining o'ziga xos bo'lib, uning individual-pedagogik malaka va ko'nikmalarini shakllantiradi. O'qituvchining shaxsiy ijodiy faoliyatini shunday tashkil qilish kerakki, uning natijalari ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligiga ijobiy ta'sir etsin.

O'qituvchi ijodiy faoliyat rejasini tuzishida nimalarga asoslanishi kerak?

Rejalashtirish o'qituvchining o'z kasb-kor tayyorgarligi, pedagogik mahorati va shaxs sifatlarini diagnostikalashdan boshlanadi.

Shaxsiy ijodiy mavzu (muammo) ni belgilashda o'qituvchi albatta o'zi ishlayotgan maktab muammosidan kelib chiqishi kerak.

Shaxsiy ijodiy faoliyat muammosi aniqlangandan so'ng, shaxsiy reja tuziladi.

Rejada quyidagi bo'limlardan bo'lishi tavsiya etiladi.

- Ijtimoiy-iqtisodiy va mafkuraviy savodni oshirish.
- Pedagogik va psixologik bilimlar.
- Mutaxassislik bo'yicha nazariya va uslubiy tayyorgarlik.
- Umummadaniy tayyorgarlik.

Har bir bo'lim bo'yicha reja shakli quyidagicha bo'lishi mumkin:

№	O'rganiladi-gan mavzu yoki amalga oshiriladigan ish	O'rganish manbasi	O'rganish yoki bajarish shakli	Ishni yakunlash muddati	Ishni umum-lashtirish shakli	Qayerda qanday foydalaniladi
---	---	-------------------	--------------------------------	-------------------------	------------------------------	------------------------------

Shaxsiy ijodiy reja asosida bajarilgan ishlar maxsus kundaliklarga qayd etilib, ular mazmun-mohiyatini qisqacha yozib beriladi.

Shaxsiy ijodiy reja berilishlarida quyidagi manbalardan foydalaniladi:

- pedagogik, psixologik, uslubiy manbaa va adabiyotlar:
- ilg'or pedagogik tajribalar:
- mavzuga tegishli ilmiy-tadqiqot ishlari:
- Ilmiy-uslubiy tadbirlar (seminar guruxiy maslaxat, konferensiya, pedagogik o'qish) va x.

Shaxsiy ijodiy rejada belgilangan ishlarni amalga oshirish - o'qituvchining o'z-o'zini nazorat qilish malakasi rejasini to'liq bajarilishi va ijobiy faoliyat samaradorligini ta'minlaydi. Bundan tashqari o'qituvchining mustaqil faoliyati uslubiy xizmat tizimi xodimlari (maktab direktori) o'quv-uslubiy ishlar (bo'yicha direktor muovini, metodbirlashma rahbari, metodistlar) tomonidan ham nazorat qilinishi va maqsadga yo'naltirilishi darkor. Bunday nazoratda, avvalo, o'qituvchiga uslubiy va amaliy yordam berish nazarda tutiladi.

O'qituvchi o'z-o'zini tarbiyalashi uchun, avvalo o'zini atroflicha chuqur o'rganishi, o'z ishidagi yutuq va kamchiliklarni ko'ra olishi kerak. O'z-o'zini o'rganish va boshqa kishini anglash uchun ham zarurdir. Boshqa yutuqlarni o'rganmay, o'zini boshqalar bilan qiyos qilmay turib, o'zini shaxs sifatida o'rganish mumkin emas. O'zini anglash, o'zini baholash xususiyati boshqa kishilar bilan munosabat jarayonida, birgalikdagi faoliyat vaqtida tarkib topadi.

Pedagogik vazifasi-faqat irodaviy fazilatlar doirasini ko'rsatib berishdan, ularning muhim ahloqiy prinsiplari bilan ichki aloqasini ochib berishdan tashqari o'z irodasini o'zi tarbiyalashga intiluvchi o'quvchiga yordam berish, irodaviy fazilatlarni rivojlantirishning qanday usullari kam samarador va qaysi birlari jiddiy yordam bermasligini ko'rsatishdan iboratdir. Agar pedagogik adabiyotda ta'rif-tasvirlanayotgan yoshlar qo'llayotgan sodda va yasama usullarga e'tibor beradigan bo'lsak, yana ham muhimdir. O'quvchilardan biri «sabr-toqatini rivojlantirish» uchun kinokomediya ko'rsatilayotganda kulmaslikka harakat qildi, kimdir qo'lini pichoq bilan kesdi va hakoza? Irodani mustaqil tarbiyalashning ana shu usullari

samarasizligi eng avvalo shundaki, o'spirin bir lahzalik «irodaviy hatti-harakat» ni amalga oshirib, o'zining irodasi kuchli ekanligi to'g'risidagi fikrni tasdiqlay oladi. Aslida esa irodani kundalik hayotda, o'qishda va birinchi navbatda uchraydigan qiyinchiliklarni muntazam ravishda bartaraf etishni tashkil etadi. Buning ustiga mehnat, o'qish, sport faoliyatining har bir daqiqasi irodani chiniqtirish uchun o'quv, mehnat va boshqa faoliyatni amalga oshirishga halaqit beradigan bir daqiqalik istaklarni bartaraf etish uchun sharoit yaratadi.

Eng avvalo o'qituvchi o'zida pedagogik qobiliyatning qanday xislatlari borligini o'rganishi kerak. Pedagogik faoliyatga muhabbati yuksak o'qituvchi ishga chin ko'ngildan berilib ishlaydi, hech qanday formalizmga yo'l qo'ymaydi. O'z kasbini sevgan o'qituvchi doimiy ravishda g'oyaviy-siyosiy saviyasini oshirish va bilim doirasini kengaytiradi, o'z predmetini chuqur bilish ustida qunt bilan ishlaydi.

Ma'lumki, insoniyat kamolotga chorlovchi imkoniyatlari shunchalik ko'pki, ularga erishish maqsadlari intilishida sabr-toqat bilan o'z ustida ishlash orqali erishishi mumkinligini tarixiy faktlarda ko'ramiz.

Buyuk nemis pedagogi D. Disterverg har bir o'qituvchi o'z-o'zini tarbiyalashni o'z oldiga sharaflil vazifa qilib belgilashi lozim.

Rus pedagogi A.B. Lunacharskiy; «Pedagog o'zida insoniyat idealini shakllantirishi lozim» -degan edi.

Aynan insoniyatning go'zal fazilatlarini o'zida shakllantirish har bir pedagogning kasbiy tayorgarligining poydevorini tashkil etadi. Ushbu poydevorda pedagogning kasbiy mahorati o'z ustida ishlash tufayli kundan-kunga o'sib borishi mumkin.

A.S. Makarenko kasbiy takomillashtirish masalasida shunday degan edi. «Men pedagogik ta'lantga ega edim. Pedagogikaga kutilmaganda kirib keldim va o'rgandim. Men o'z ishimning ustasi darajasida ko'tarildim O'z ishimning ustasi darajasiga har bir intiluvchi pedagog erishishi mumkin.» Bunda unga yordam berishi, o'zi ustida ishlash asosiy rol o'ynaydi.

Otto Yulyevich Shimit umrining har bir daqiqasidan sermahsul foydalanadi. Yerning va sayyoralarning paydo bo'lishi nazariyasining asosi. U o'z-o'zini tarbiyalash bilan shug'ullanib, inson imkoniyatlari keng ekanligini isbotladi. A.A Lyubishev, shunday degan, inson uchun yomon, bo'sh, ortiqcha vaqt bo'lishi mumkin emas. U o'z umrining daqiqalarini ongli holda hisoblashdan qo'rqmas edi.

K.D Ushinskiy o'z-o'zini tarbiyalash orqali quydagilarga erishdi.

1) xotirjamlik 2) so'zda ishonch va to'g'rilikka. 3) xatti-xarakatga mulohaza bilan yondashish 4) qat'iylik 5) o'zi xaqida sababsiz biror og'iz gapirmaslik. 6.) lozim narsalardangina foydalanish. 7) xar kuni kechasi o'ziga o'zi hisobot berish. 8) biror marotaba maqtanmaslik.

Shuni aytish joizki, ko'plab insonlar o'zining bebaxo vaqtini bekorga o'tkazib yuboradi.

Inson o'z odatlarning bir xillik kun tartibi xukmronligi ta'siriga kirib, o'zining rejalarini keyingi kunga yoki haftaga yoki yillarga qoldira boshlaydi. O'z-o'zini ishontirish, sobit qadam iroda orqaligina o'zining qobiliyatlarini namayon etishga erishish mumkin. O'zini tarbiyalashning psixologik sharoitlardan biri o'z-o'zidan norozilik bo'lib, uni L.N. Tolstoy, «. . . Men telba, o'zgalarga qizig'i yo'q, chidamsiz va bolalardek uyatchanman».

O'z-o'zini tarbiyalash o'z faoliyatini taxlil qilishdan va o'z shaxsini takomillashtirishdan boshlanadi. O'qituvchi o'z ustida ishlashi, o'z-o'zini tarbiyalashda quydagi uslublardan foydalanadi:

1. **O'z-o'zini bilish:**

- a) o'zini kuzatish.
- b) o'z xarakatlarini tahlil etishi.
- v) o'z-o'zini sinashi.
- g) o'rtoqlarining fikrini tushuna olish

2. **O'ziga baho berish:**

- a) o'zini kuzatish.
- b) o'ziga xarakteristika berish.
- v) o'z-o'zini taqdirlash.

O'z-o'zini tarbiyalash tashabbuskorlik va mustaqillikka undaydi. O'z shaxsiy fazilatlarini tahlil qilishga, xatti-xarakatlarini o'ylashga o'rgatadi. O'z-o'zini nazorat qilish uchun o'zining yurish-turishi, intizomi, ijobiy odatlarining ortib borishi va aksincha, salbiy odatlarining kamayib borishini kuzatib boradi. O'z-o'zini baholash o'qituvchini, o'z imkoniyatlarini baxolashda, o'zidan qoniqish hosil qilishda yordam beradi.

O'qituvchi o'z-o'zini tarbiyalash bilan birga o'z ustida tinmay ishlab, o'zining g'oyaviy-siyosiy ongini doimiy ravishda o'stirib va pedagogik mahoratini takomillashtirib boradi.

M.I.Kalinin o'qituvchilarga qarata shunday degan edi: «O'qituvchi o'zini butun kuch-quvvatini, imkonini, o'zida bor hamma qimmatbaho narsalarni o'z o'quvchilariga, xalqqa beradi. Ammo, o'rtoqlar, agar siz o'zingizda bor narsalarning hammasini bugun, ertaga, indinga bersangiz-u, lekin o'zingizda bunda o'z bilimlaringizni, o'z kuchingizni, o'z quvvatingizni yana va yana to'ldirib bormasangiz, u holda o'zingizda hech narsa qolmaydiku, ahir. O'qituvchi, bir tomondan, o'zida borini beradi, ikkinchi tomondan, xuddi gubka kabi o'ziga xalqdan, hayotdan, fandan hamma yaxshi narsalarni olib hazm qiladi va bu hamma yaxshi narsalarni yana yangidan bolalarga beradi».

Ilg'or o'qituvchi hamma vaqt pedagogika sohasidagi yangiliklarni bilishga intiladi, boshqa o'qituvchilarning tajribalaridan foydalanishga hamda o'z shaxsiy tajribalaridan foydalanishga, hamda o'z shaxsiy tajribalarini umumiyashtirishga xarakter qiladi.

Agar shaxs izlansa, o'z qobiliyatlari ustida ishlasa, o'zidagi yaxshi fazilatlarni kamol toptirsa, uning obro'si, mavqeyi ham shu darajada yuksaladi va doimo el nazarida bo'ladi. O'qituvchi o'zida kuzatuvchanlikni, g'amxo'rlikni tarbiyalashi lozim. O'qituvchining mustaqil bilim egallashi va malakasini oshirishi zaruriy shartlardandir. Sharq mutafakkirlari o'qituvchi o'zi o'qib tursagina – o'qituvchi bo'la oladi, agar o'qishni to'xtatib qo'yar ekan, unda o'qituvchilik ham o'ladi, deb haqqoniy aytganlar.

Iroda va xarakterni shakllantirishda o'z-o'zini tarbiyalash. O'qituvchilik faoliyatida o'qituvchi xarakteri muxim ahamiyat kasb etadi. Bunda iroda, his-tuyg'ularini boshqarish katta ahamiyat kasb etadi. O'zini-o'zi tarbiyalash ma'lum natijalarga olib kelishi lozim. Bunda: o'zini idora eta olish, yaxshi kayfiyat, o'ziga buyruq berish, ishontirish, shaxsiy rejimga rioya qilish va o'z qoidasiga ega bo'lish.

L.N.Tolstoy o'z-o'zini tarbiyalashda quyidagi qoidalarga amal qilar edi. Nima belgilasa xech narsaga qarmay tezkorlik bilan bajarar. Nimani bajarsa yaxshi bajar. Doimo aqliy, o'z imkoniyati doirasi asosida faoliyat ko'rsatishga xarakat qilardi.

V.Shekspir shunday yozgan edi. «Uyqu ona tabiatining g'aroyib, shirin taomidir tanavvul qilish me'yorini bilish lozim».

O'z-o'ziga buyruq berish, o'z-o'zini tarbiyalashning muhim usullaridan biri. Masalan, A.Meresyev «Olg'a, olg'a chidash kerak!» . . .

U.G.Shuls faraziga ko'ra o'z-o'zini tarbiyalash programmasi (dasturi):

1. Bir kunlik yoki xaftalik ish rejasini tuzish, uni bajarish;
2. Umidsizlikka tushmaslik, kamchiliklarni bartaraf etish;
3. O'ziga, muvaffaqiyatga ishonish;
4. «Men o'zimga ishonaman», «Men buni qilishni xoxlayman», «Men qila olaman» kabi o'z-o'zini ishontirish formulasini qo'llash.

O'zini tarbiyalash:

- Jiddiy, o'ylab ish ko'rish;
- Ma'ruza, seminar darslarida e'tiborsizlikka berilmaslik;
- «Men diqqat bilan eshityapman», «Mening diqqat e'tiborimda»

formulasini qo'llash.

- O'z-o'ziga buyruq berish. «Pedagog fikrini kuzatib borish lozim».
- O'ziga-o'zi hisobot berish, kun yoki xafta yakunini qilish.

O'zini tutish: (tashqi ko'rinish madaniyati).

- a) to'g'ri.
- b) to'g'ri, erkin o'tirish.

v) yig'ilgan, ishchan holat.

Pedagogik muloqot madaniyati.

1. Muloqot jarayonida bosiq, samimiylilik kayfiyatida bo'lish.

a) suhbatdoshni eshitish madaniyati.

b) savollar bera olish.

v) suhbatdoshni fikrini eshitish va tahlil qila olish.

g) boshqalar bilan ilk munosabatni o'rnatish malakasi.

d) boshqalarni tushunish malakasi.

ye) vaziyat jarayonida anglay bilish malakasi.

2. Ko'z orqali aloqa o'rnatishga harakat qilish.

a) siz auditoriyaga qarab dars olib boryapsizmi?

b) eshituvchilarning xolatini, ta'sirchanligini anglash, ko'ra bilish.

3. O'z muloqoti, hikoyasi bilan qiziqтира olishning xususiyatlari:

a) Auditoriyada erkin ma'ruza o'qish yoki ta'lim mazmunini konspekt yordamisiz bayon eta olish xususiyati.

b) tashqi ko'rinishining samimiy muloqotga hozirligini ifodalay olish holati.

v) O'zining munosabatini voqyelikda aks ettirish.

Xulosa, ma'lumki, jamiyat taraqqiyotida ta'lim-tarbiya, uning mazmunini, maqsad vazifalari muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir tuzim ijtimoiy-iqtisodiy siyosiy taraqqiyot o'z yo'nalishini belgilashda yosh avtorga nimani o'qitish kerak? Qanday o'qitish lozim? Kimlar o'qitishi kerak? Kabi savollar jamiyat oldidagi ko'ndalang qo'yiladigan savollarga javob izlab kelingan. Mazkur savollarga javob topish, ya'ni ta'limni yangilash, uning tizimini, mazmunini qayta qurish, yangi holatga yo'naltirish Respublikamizning ustivor yo'nalishlaridan biridir. Albatta, bu yo'nalish keng qamrovli, bosqichma-bosqich ravishda amalga oshiruvchi jarayondir.

Yoshlarda mustaqil ravishda bilim olish va uni hayotga qo'llash ko'nikmalarini hosil qilish, ahloq va odobni yaxshilash zarurati talabalik davrida shakllanadi.

Yoshlarni talaba bo'lganiga qadar ota-onasi, maktab o'qituvchilari, qarindosh-urug'i, mahalla-kuy nazorat qilib borsa, talaba bo'lgandan keyin bu nazorat susayib ketadi. Bu holatni talabaning o'zi anglab yetishi lozim, shundan keyin boshqaruv nazariyasining asosiy tamoyili, tushuncha va qoidalarini egallagan xolda o'zini-o'zi tarbiyalay boshlashi kerak.

Hozirgi kun o'quvchilarini zamon talabiga mos o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish bilan bir qatorda ta'limni ularning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etishni taqozo etmoqda. Bu jamiyatga o'z qarashlari shakllangan, keng fikrga ega, ijodkor, qobiliyatli, egallagan bilimlarini hayotga tadbiq eta oladigan davr talabiga mos yashash, mehnat qiladigan, madanitli, odob-ikromli, odamgarchilik xususiyatlarga ega bo'lgan, jismoniy jihatdan barkamol yoshlarni tarbiyalash talabini qo'ymoqda.

Dars ta'lim-tarbiya jarayonining markazi hisoblanadi. Shuning uchun ham maktabda darsga alohida ahamiyat qaratiladi va o'qituvchining zamon talabiga mos dars o'tishi talab etiladi. Uzoq davrlar moboynda dars dars jarayonini tashkil etish nazariyasi ishlab chiqilgan bo'lsada, uni amalga oshirishda ayrim kamchiliklarga yo'l qo'yilmoqda. Masalan, o'qituvchining o'zi mustaqil ravishda ishlashi, bilimlarni o'zi mustaqil egallab olish qobiliyati hali to'g'ri yo'lga qo'yilmagan, ya'ni, didaktik omillar ta'kidlaganidek «Yomon o'qituvchi haqiqatni beradi, yaxshi o'qituvchi esa shu haqiqatni o'zi egallab olish yo'lini ko'rsatib beradi». Dars ko'proq o'qituvchilarning mavjud bilimlarini egallashga yo'naltiriladi.

Tashqaridan qaraganda bu yondashuv to'g'ri bo'lib ko'rinsada, bu masala atroflicha tahlil qilinganda asosan tashqi ko'rinishga e'tibor qaratib, ichki tuzilishida o'quvchilarning bilim olishi, o'y-fikrlash qobiliyati xisobga olinmaydi. O'qituvchi o'zining odiga qo'ygan maqsadiga erishish uchun harakat qiladi. O'quvchilarning faolligi e'tiborga olinadi-da, biroq amalga oshirilmaydi. To'g'ri tashkil etilmagan dars o'quvchilarning o'qish-bilish faolligini nazorat qilish imkoniyatini yarata olmaydi. Darsning borishidagi yo'l qo'yilayotgan kamchiliklarni nazarga olib, ko'pchilik didaktlar dars borishini mustakil tuzib,

o'quvchining faolligi, topqirligi, ijokorligini taqiqlamaslik zarur deb ta'kidlashadi. Darsning borishi uning turiga, maqsadiga, mazmuniga, bolalarning imkoniyatiga qarab tashkil etilishi shart.

Jamiyatimizda bo'layotgan o'zgarishlar o'qish metodikasiga nazariy va amaliy jixatdan davr talabiga mos darsni tashkil qilishni talab etmoqda. Shuning uchun ham, taniqli olimlar bilan metodistlar, ijodkor o'qituvchilar bugungi dars qanday bo'lishi kerak, u oldingi o'tilgan darsdan nimasi bilan farq qilish lozim degan savolga javob qidirmokda. Shundan kelib chiqib, o'quv-tarbiya jarayonining mazmuni ham yangilanadi, maktabdagi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatiga, o'quv jarayonini tashkil etishga e'tibor kuchayadi. Darsdagi ta'lim-tarbiya ishidagi quyidagi ko'rinishlarni nazarda tutish va ularni imkon qadar ta'lim jarayoniga tadbiq etib borishimiz zarur.

Birinchidan, sinfda mustaqil (erkin) psixologik muhit, o'qituvchilarga hurmat-ehtirom, ishonch va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish;

Ikkinchidan, o'quv faoliyatining oliy motivini keltirib chiqarish, faqat o'quvchilarga o'quv materialining axamiyatinigina bildirib qolmasdan, ularga bilim olishning o'qituvchi tomonidan taklif qilingan metodlarga e'tiborni qaratish;

Uchinchidan o'quvchilarni bilim olishini kafolatlovchi ishonchli metod va usullar bilan tanishtirish.

To'rtinchidan, darsni o'quvchilarning mustaxkam, yaxshi bilim olishga yo'naltirish.

Beshinchidan, barcha o'quvchilarning oliy darajada bilim olib, (D.T.S. asosida) uni yangi sharoitda qo'llay olish imkoniyatlariga sharoit yaratish. Darsda o'quvchilarning ijodkorlik faoliyatini to'g'iri hulosali tashkkil eta olish va ularning o'z mexnatining mevasidan qanoatlana oladigan sharoitlar yaratish.

O'qituvchi o'quvchilarga nisbatan muayyan holatda tursagina pedagogik ta'sir ko'rsatishni muvaffoqiyatli amalga oshira oladi. Mazkur holat o'quvchilar bilan muomala sohasida o'qituvchining asosiy yo'l-yo'rig'idan ibrat bo'lib, u o'quvchilarning psixologik yosh hususiyatlariga monand bo'ldi.

Turli yoshdagi o'quvchilarning muomilasiga ta'sir ko'rsatish subyekti bo'lgan o'quvchi tutgan yo'l va maxoratini umumlashtirishga tavsifni quyidagicha tasavvur qilish mumkin. Quyi sinflarda o'qituvchi tashkilotchi bulib maydonga chiqadi. Pedagog kichik yoshdagi o'quvchilar hayotiga ta'sir ko'rsatishning asosiy mazmuni uni tashkil etish zarurati bilan belgilanadi. Kichik yoshdagi o'quvchilar kollektivlarida talabchan va quvnoq tarbiyachi bo'la oladigan bolalarning faol ijodkorlik bilan to'la hayotni tashkil etib, ular orasida o'zaro hayrixoxlik g'amxo'rlik vaziyatini, zavqli vaziyatini vujudga keltira oladigan tarbiyachilar katta obro'-e'tibor qozonadilar. Bolalar katta yoshdagi bunday kishilarni o'z do'stlari deb qabul qilishga moyildirlar.

Har tomonlama garmonik rivojlangan, jismoniy sog'lom, ma'naviy yetuk komil insonlarni tarbiyalashda o'qituvchining roli beqiyosdir. Bu haqda yurtboshimiz I.A.Karimov Oliy Majlisning IX sesiyasida so'zlagan «Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori» nomli tarixiy nutqlarida alohida to'xtalib, ayniqsa maktab o'qituvchilari oliy ma'lumotli, o'z fanini chuqur biladigan, zamonaviy texnologiyalardan xabardor, keng dunyoqarashli, pedagogik, tashkilotchilik qobiliyatlari yuqori, ijodkor shaxslar bo'lishlari zarurligini ta'kidlagan edilar.

O'quvchilardan mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun bilimlarni o'zlashtirish jarayonini mahoratli o'qituvchi shunday tashkil etish lozimki, bu jarayon mashq qilib qolmasdan, masalalarni mustaqil yechish qobiliyati, mustaqil fikrlash ham mashq qildirish lozim. Avvalo fikrlashga o'rgatishni savolni to'g'ri qo'ya olishdan boshlash kerak.

Tajribali o'qituvchi har doim o'quvchilarni muammoga, muammoli vaziyatlarga olib keladi. Agar o'quvchi bir necha urinishlardan so'ng, o'qituvchining aytib berishini kutmasdan, bunday vaziyatdan chiqish yo'lini mustaqil topsa, u aqliy taraqqiyotda katta qadam qo'ygan bo'ladi.

Tafakkurning oliy darajasi har doim o'z-o'zi bilan bahslasha olish ko'nikmasida ifodalanadi. Oliy darajada fikrlaydigan inson har doim bahslashishiga tayyor bo'ladi. U har doim barcha qarama-qarshiliklarni yenga

oladi, unga javoban qarshi fikrlarni tayyorlab qo'yadi. Har bir umumiy haqiqatni mustaqil tekshirib ko'rishga o'rgating, o'quvchiga umumiy haqiqat bilan yagona fakt orasidagi qarama-qarshilikni hal qilishga yordamlashing. Ana shu usul bilan o'kuvchida fikrlash ko'nikmasini rivojlantirish mumkin, faqat shu yo'l bilan mustaqil fikrlaydigan, g'oyaviy chiniqqan, keng dunyoqarashli, e'tiqodli komil insonlarni tarbiyalash mumkin.

Xulosa, qilib aytganda inson o'zi bajara olmaydigan narsalarni boshqarishga o'rgata olmaydi. Maktab fikrlashga o'rgatishi zarur, - bu esa o'qituvchining o'zi fikrlashga o'rganishi zarurligini anglatadi. Bu xol hozirgi oliy pedagogik o'quv yurtlarda tahsil olayotgan talabalarni zamonaviy ruxda fikrlashga o'rgatish zaruriyatini anglatadi yani, ta'lim-tarbiya berayotgan bu ustozlar oldiga yuksak ma'suliyatni yuklatadi.

O'qituvchilik kasbiga qadam qo'yish niyatida bo'lgan bo'lajak pedagog o'z-o'ziga; shu kasbni sevamanmi, dilimda bu ishga havas o'ti bormi, men bolajonlik fazilatiga egamanmi, bir umr ana shu nihoyatda murakkab, lekin sharaflilik kasbning jozibali sehri bilan yashay olamanmi, degan savollarni o'ziga berib, qalbidan javob olmog'i lozim. Insonni el hurmatiga sazovor etuvchi yaxshi fazilatlardan biri tanlangan kasbida sadoqat bilan ishlay bilishidir. Kasbiga ko'nikish insonni bezovchi ziynat bo'libgina qolmay, ishini unumli ham qiladi.

O'qituvchi kasbini sevishidan tashqari, o'z fani bo'yicha chuqur, yondosh fanlar bo'yicha-keng bilimga ega bo'lishi kerak. Bola bilimdon o'qituvchini sevadi. O'qituvchi o'z bilimini o'quvchilarga bera olishi, eng muhimi, ularda bilimga qiziqish uyg'ota bilishi, dars yoki ma'ruzalarda talabani o'zi bilan birga fikrlashga o'rgatishi lozim. O'qituvchi o'z kasbining ustasi bo'lishi uchun dars yoki ma'ruzalar davomida pedagogik ta'sir ko'rsatish usullaridan foydalana bilishi ham zarur.

Ziyo targ'ibotchisi bo'lgan ziyokor o'qituvchi eng madaniyatli inson bo'lib, bu fazilat uning yurish-turishida, fe'l atvorida, kiyinishida, oiladi, ish joyida, odamlar bilan muomala madaniyatida, ro'zg'or yurgizish, jamoat joylarida o'zini tuta olishligi, nutq madaniyati kabilarda o'z aksini topadi. Bu fazilatlar har bir

olijanob o'qituvchining go'zal ichki dunyosini ifodalaydi. O'qituvchi o'quvchi bilan muomalada pedagogik odobga rioya qilishi, o'zini tuta bilishi, sharoitni hisobga olib, ta'lim-tarbiya usulini tanlashi lozim. Zero, o'qituvchi yoshlarning do'sti va yo'l ko'rsatuvchi murabbiysidir.

Ta'lim va tarbiya sohasidagi islohotlar birinchi navbatda o'qituvchining shaxsi bilan bog'liqdir. Shunga ko'ra, avvalo, o'qituvchi shaxsini shakllantirish, uni ta'lim va tarbiyaning samarali shakl va metodlari, vositalari asosida har tomonlama puxta bilimli, yuksak madaniyatli inson qilib kamol toptirishi lozim. Bular o'qituvchining kasbiy yetuklikka erishishi, o'z ishiga ijodiy yondashishida katta rol o'ynaydi.

Ma'lumki, o'qituvchining yuksak pedagogik mahoratni egallashi g'oyat murakkab jarayon bo'lib, pedagogika fanining eng dolzarb muammolardan biridir. O'qituvchi dasturga kiritilgan va darsliklarda berilgan materiallar bilan cheklanmay, o'rganiladigan mavzuga yondosh qo'shimcha materiallarni bilishi, har bir mavzuni o'tishda uning tarbiyaviy ahamiyatini ham hisobga olishi va o'z oldiga aniq maqsad qo'yib, unga yetishish yo'llarini belgilashda, ya'ni dars rejasini tuzishda sinfdagi o'quvchilarning bilim-saviyasini, mazkur fanning yutuqlari va yangiliklariga munosabatini, qolaversa, uning o'ziga xos xususiyatlarini, qiziqish va dunyoqarashlarini ham nazarda tutisha lozim.

O'qituvchining har bir darsni o'tkazishini haqiqiy san'atkor biron badiiy obrazni mukammal yaratishga qiyoslash mumkin. Iste'dodli aktyor ham mukammal obraz yaratishi uchun o'z rolini juda ko'p takrorlaydi, uni sahnada namoyish etadi. U har gal shu obrazni xarakterining qandaydir noma'lum qirralarini topadi va ularni har safar sahnaga chiqqanda o'sha obrazda mujassamlashtirishga harakat qiladi. Shuning uchun ham aktyor bir rolni qayta-qayta o'ynaganda uni aynan takrorlamaydi, balki tobora mukammallashtirib boradi. Aslida ijodkor o'qituvchi ham mavzuni aynan takrorlamasligi, uning qandaydir jihatlarini boyitib, takomillashtirib borishi lozim. Zero, ijodiy izlanish har bir sohada muvaffaqiyat garovi hisoblanadi.

O'qituvchining kasbiy takomillashishini olimlar ilmiy–metodik jihatdan shartli ravishda quyidagi uch guruhga bo'lish mumkinligini ta'kidlaydilar.

1. Mazmuniy muammolar, ya'ni o'qiyotgan fanning mazmuniy komponentiga tegishli. Ko'pchilik o'qituvchilar uchun mazmuniy muammolar yangi va hali o'rganilmagan ish hisoblanadi. Avvallari o'qituvchi mazmuni belgilashga haqqi yo'q edi, o'qituvchilar o'z fanining o'qitilishga doir muammolarni hal etish jarayonida faol qatnashuvchi va hal qiluvchi fikr subyekti hisoblanadi. Ular ta'lim mazmuniga doir bahslarda qatnashdilar va o'z tajribalarida tegishli variantlarni sinab ko'radilar.

2. Kommunikativ muammolar. Bu muammolar gumanizm va demokratik g'oyalarga javob beruvchi yangi muloqot usulining shakllanishi bilan bog'liq. O'qituvchi mehnatning murakkabligi har bir o'quvchi ko'ngliga yo'l topishi va har bir shaxsdagi imkoniyatlarning rivojlanishiga sharoit yarata bilishdadir. Eng muhimi, o'qituvchining o'zini shaxs deb tushunishiga o'qituvchi yordam berishi zarur, o'zligini, hayotni, dunyoni idrok etishga ehtiyoj uyg'otish kerak. Dars ta'sirchanligini oshirish uchun bolalar bilan muammoning turli usullarini qo'llab, qiziqtirib, o'yinga o'xshatib, g'aroyib suhbatlashishi lozim bo'ladi. O'qituvchining o'quvchi bilan muloqoti aniq pedagogik vazifani bajarishga yo'naltirishi kerak. Bunda: maqbul, yaxlit, qulay o'quv muhitini, o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi ongli munosabatni tashkil etish ko'zda tutiladi.

3. Uslubiy muammolar. O'qituvchi o'z shaxsiy imkoniyatlarni ko'rsata olishini ta'minlash uchun o'qitish qiziqarli, ilmiy jihatdan asoslangan, ijodiy jarayon bo'lishi kerak.

Ana shu uch muammoni birgalikda yechish jarayonida o'qituvchi yuqori kasbiy mahorat egasiga aylanadi. O'qituvchilarning ish mazmunini o'rganish va tahlil etish natijalaridan kelib chiqib, o'qituvchining kasbiy takomillashuviga doir quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

1) Agar dars shunchaki ish emas – muomala, mashg'ulot emas – san'at, jadvaldagi soatlar emas – hayot deb qaralsa, unda pedagog o'z-o'zidan tez-tez darsga nima uchun borayotganligini so'rab, bolalarning oldiga borayotganligini

qalbdan his etishi lozim. 2) Dars berish – bu, inson qalbiga yo'l topish demakdir. Bunda so'zdagi axloqiylik – haqiqat, amaldagi ahloqiylik esa – adolatligini bilmoq zarur. 3) Tajribali pedagoglar darsni qanday qilib olib borishlarini kuzatmoq va o'z darsingizda ularning ijobiy jihatlarini qo'llamoqni o'rganish darkor. 4) O'zingizni va o'z qarashlaringizni nazariy bahslar bilan emas, balki dars bilan tasdiqlang. O'z yo'lingiz bilan borishdan qo'qmang. 5) O'qituvchi butun mahoratini yorqin namoyon qiladigan dars bo'lmaydi. Har birimiz qilayotgan ishimizga qaraganda mukammalroq, kuchliroqmiz va bu – hali ishlatilmagan imkoniyatimizdir. 6) Shuni ham unutmaslik kerakki, har bir, hatto, ko'p yillab charlangan dars ham nimasi bilandir yangi, birinchidir. 7) O'qituvchi ishiga uqituvchilar bergan baho eng mo'tabar kimsalarning fikridan muhimroqligini doimo yodda tutmoq lozim.

2.2. Pedagogik ijodkorlikni rivojlantirish

Prezidentimiz I. A. Karimov statistik ma'lumotlar asosida XXI asr arafasida aholining, asosan yuqori mehnat faolligi bilan ajralib turadigan 30-49 yoshli odamlar tashkil etishi xususida fikrlarni bayon etar ekan, "Odamlar ta'lim darajasining yuqoriligi mehnat salohiyatining o'ziga xos xususiyatidir" deya ta'kidlab, bilimdon, o'z kasbining ustasi bo'lgan fidoiy yoshlar sulolasini tarbiyalash ishining naqadar dolzarbligini uqtiradi.

Mustaqillik ruhiyati, yangicha iqtisodiy hamda ijtimoiy tasavvurlarga ega bo'lgan yoshlar toboro bozor iqtisodiyoti tushunchalari asosida fikrlab, ana shu tushunchalarni kundalik turmushlariga singdirib bormoqdalar. Lekin yangicha munosabatlar psixologiyasi, mehnatga, kasb-korga yangicha qarash o'z-o'zidan, stixiyali tarzda shakllanavermaydi. U, bir tomondan, maqsadga qaratilgan, rejalashtirilgan ta'lim-tarbiya jarayonining bilvosita mahsuli bo'lsa, ikkinchi tomondan, tabiiy zakovat, zehn, layoqat va oilaviy muhitning bevosita mahsulidir. Demokratik, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti sharoitida kamol topib kelayotgan yoshlarning aniq maqsadli professional yo'nalish va bilimdonligi nafaqat uning shaxsiy kamoloti, balki jamiyat taraqqiyotining ham kafolatlaridan biridir. Shuning uchun ham Prezidentimiz o'zining "O'zbekiston iqtisodiy islohatlarni chuqurlashtirish yo'lida" risolasida : "Har bir kishining taqdiri ko'p jihatdan uning kasb mahorati, ma'naviy e'tiqodi, jo'shqin o'zgarib borayotgan yangi muhitga moslasha bilish qobiliyati bilan belgilanadi", deb uqtirgan edilar.

Darhaqiqat, davr bizdan shunchaki, universitet yoki boshqa turdagi ta'lim muassasalarining diplomiga ega bo'lgan kadrlarni emas, balki mustaqil fikrlovchi, o'z xalqi, Vatani manfaati yo'lida fidokor, o'z kasbi-kori bo'yicha yuksak professional malakaga ega bo'lgan shaxslarni tarbiyalashni kutmoqda.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, bugungi kunda demokratik davlat qurish manfaatlariga mos keladigan barcha kasb-xunar turlariga, xususan, malakali iqtisodchi, huquqshunos, kompyuter texnikasi programmistlari, sosiolog, psixolog, mohir tibbiyot xodimi kabi qator kasb egalariga extiyoj kun sayin ko'payib

bormoqda va tabiiyki, jamiyatning ular professional zakovati va qobiliyatiga nisbatan qo'yayotgan talablari ham ortib bormoqda. Barcha turdagi hunar egalari tashabbuskorlik, omilkorlik, mahorat, raqobatbardoshlik, bilimdonlik, davr talablariga moslasha olish kabi umumiy sifatlar talab qilinmoqda. Shu o'rinda mahorat, aniqrog'i, professional mahorat tushunchasini ilmiy jihatdan asoslash maqsadga muvofiqdir. Chunki gap shaxsning biror bir muayyan faoliyat sohasidagi yutuqlari yoki kamchiligi haqida ketganda, "qobiliyat", "iste'dod", "mahorat", "ustalik" tushunchalari ishlatiladi. Ma'lumki, qobiliyat-bu shunday psixologik imkoniyatlar majmuiki, muayyan sharoitda unda shaxsdagi bilim, malaka va ko'nikmalar amalga oshadi va muvaffaqiyatli uyg'unlashadi. Shuning uchun ham bilimli odamni har doim ham qobiliyatli deb bo'lmaydi, ya'ni shaxsda bilim, malaka va ko'nikmalarning mavjudligi hali uning qobiliyati darajasi haqida fikr yuritishga imkon bermaydi. Muayyan ish-faoliyat sharoitida ro'yobga chiqib, namoyon bo'ladigan bilim, ko'nikma va malaka-qobiliyatlarning ko'rsatkichidir. Iste'dod esa mahoratning dastlabki sharti bo'lib, u ham hali mahoratning aslo o'zi emas. Ya'ni muayyan hunar yoki professional ish sohasida mohir-usta-mahoratli bo'lib yetishish shaxsda u yoki bu mehnat sohasida surunkali ijodiy ko'tarinkilikning bo'lishi va bu holat shaxsiy fazilatlarda ifodalanishi zarurdir. Ijodiy ko'tarinkilik o'z navbatida diqqatning kuchli barqarorligi, ilmiy ijodiy va texnik ijodkorlikda qandaydir muhim muammoni hal etishda xotira kuchi, mazmuni, tasavvurlar maydoni, farosat va tafakkur jarayonlarining to'liq safarbar etilishini toqozo etadi. Psixologik tadqiqotlarda aniqlanishicha, agar iste'dod imkoniyat bo'lsa, u holda mahorat haqiqatga aylangan imkoniyatdir. Mahoratli shaxs yoki kasb egasi odatda nimani qilish va qanday qilish kerak degan muammoni bir vaqtning o'zida muvaffaqiyatli hal etadi. Shundan kelib chiqib, biz har bir bo'lajak kasb egasida shakllanishi zarur bo'lgan motivlardan ma'lum sohada o'zining ijobiy, afzal tomonlarini namoyish etish istagi, o'zi ishining mahoratli ustasi bo'lishga intilish, kasbidan faxrlanish va qoniqish hissining mavjudligi, hamda ushbu kasbning o'ziga shaxsan va jamiyatga qanday naf keltirishini aniq tasavvur qilish ekanligini aniqladik, ya'ni oliygox talabalarini

kelajak kasbiga tayyorlash dasturining muhim markaziy bo'lagi-ularni professional mahorat sari intiltirish motivlarini va unga zarur professional sifatlarni tarbiyalashdir.

Olib borilgan izlanishlar va nazariy tahlillar asosida biz mutaxassis kasb mahoratining asoslari tizimini aniqladik. (1-jadval).

Jadvalda keltirilgan mahoratning psixopedagogik asoslari aslida yaxlit qobiliyatlar majmui bo'lib, uning tarkibiy qismlari o'zaro bog'liqdir. Har bir alohida kasb-hunar sohasida professional mahoratning o'ziga xos jihatlari borligi tabiiydir. Masalan, pedagogik mahorat asoslari shaxsning o'z predmetini chuqur va mukammal bilishi bilan bir qatorda, uni didaktik nuqtai nazardan har bir o'quvchi ongiga yetkaza olish va bolalarga cheksiz muhabbat, ular individual rivojlanish qonunlarini aniq bilishlariga tayansa, shifokorlik mahorati o'z sohasidagi chuqur bilimlar bilan bir qatorda konstruktiv, kommunikativ hamda professional fantaziyaning obyektiv sifatlariga, mantiqqa hamda shaxsning insoniy fazilatlari majmuining mavjudligi-rahm-shafqat, mehribonlik, xolisona yordamga tayyorlik, empatiyaning kuchi va xokozoga asoslanadi.

MUTAXASSIS KASB MAHORATINING TARKIBIY TIZIMI.

1-jadval.

Shaxsning prof. yo'nalishi	Professional yo'nalish	Professional qobiliyat, malaka va ko'nikmalar (tajriba)	Qo'shimcha tadbqiqiy qobiliyatlar
1.Kasbiy qiziqish va unga ijobiy munosabat	1.Maxsus bilimlar. 2. Turdosh kasb-hunarga oid bilimlar	1.Akademik qobiliyat. 2. Tashkilotchilik 3.O'z-o'zini boshqarish	1.Texnik mahorat. 2.Jismoniy barkamollik
2.Professional faoliyatning ijtimoiy motivlari	3.Ijtimoiy-gumanitar fanlar 4. Chet tillarni	4.Konstruktiv qobiliyat 5.Kommunikativ	3. Professional ijodkorlik 4.Kundalik

3.Kasb-hunarni bilishga yo'nalganlik.	bilish	qobiliyatlar.	hayotda zarur bo'lgan malakalar
4. Professional zarur shaxs fazilatlari		6. Professional hayol-fantaziyaning predmetlashganligi	
5. Professional dunyoqarashning kengligi		7. Farosat, mantiq	

Professional mahorat mutaxassis tajribasida birdaniga shakllanadigan qobiliyatlar darajasi bo'lmay, uning o'z shakllanish va taraqqiyot bosqichlari mavjuddir. Biz uning, asosan to'rt bosqichli taraqqiyot jarayonini o'rgandik.

1-bosqich: professional o'z-o'zini aniqlash bosqichi deb atalaib, u o'rta maktablarning yuqori sinflari-o'spirinlik yoshiga to'g'ri keladi. Bu bosqichda asosan bo'lg'usi kasb egasi o'zi qiziqqan hunarning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini, o'z qobiliyatlari hamda o'zini o'rab turgan ijtimoiy muhit doirasidagi ahamiyatini anglagan holda, kasbga oid tushuncha va tasavvurlarga ega bo'ladi. Aynan shu tasavvurlar va hayotiy yo'nalganlik bolani bo'lg'usi kkasbga tayyorgarlashning asosiy mezoni va motivlari rolini o'ynaydi. Taraqqiyotning shu davrida yoshlardagi o'zidagiazfal sifat-imkoniyatlarni namoyon qilishga intilishlarni professional yo'nalganlikning motividir, deb hisoblash mumkin.

2-bosqich: professional ta'lim va tarbiya bosqichi. U maqsadli dasturlar doirasida maxsus sharoitlarda turli toifadagi o'quv maskanlarida mahoratli ustoz-tarbiyachilar (ustalar) ta'sirida amalga oshiriladi.

3-bosqich: kasbga professional moslashuv bo'lib, unda kasb-hunar haqidagi tasavvur va tushunchalar aktuallashadi, ya'ni yosh mutaxassis o'zi tanlagan kasbi sir-asrorlarini amaliyotda bevosita sinaydi. Bu bosqich mahoratining shakllanishida muhim bo'lib, unda ham tashqi tayziq va ustozlarning roli va ta'siri kuchli bo'ladi.

4-bosqich: professional kamolot bosqichi bo'lib, unda shaxsning o'zi, o'zi orttirayotgan hayotiy tajriba muhim rol o'ynaydi. Bu bosqichda tabiiy layoqat, kasbiy intilish, malaka va ko'nikmalarning aynan kasb maqsadlariga mosligi ahamiyatga ega bo'ladi.

O'z kasbining ustasi bo'lishga intilish motivining borligi professional mahoratning muhim o'zagi bo'lib, bu motiv shaxs kasbiy yo'nalishini oydinlashtiradi, zarur sifatlarning shakllanishiga sabab bo'ladi, professional bilimlarning takomillashuvi, ularning iste'dod darajasiga ko'tarilib, kasbining turli qirralarini ham intellektual, ham intuitiv (professional fantaziya) tarzda o'zgalarga ham o'rgatish malakasini hosil qiladi. Shulardan kelib chiqib, biz o'z tadqiqotlarimizning dastlabki bosqichida mahorat shakllanishining uchinchi hamda to'rtinchi bosqichlariga xos xususiyatlarni empirik yo'l bilan o'rgandik. Bunda o'z kasbi-kori sohasida ma'lum yutuqlarga erishgan shaxsiy professional tajribaga ega bo'lgan ustalar va mutaxassislar bilan suxbatlashdik. Bu so'roq va suxbatlarda 28 mutaxassis ishtirok etdi.

Demak, ixtisoslik pedagogikasi va ushbu predmetning mantiqiy davomi sifatida o'qitiladigan kasb mahoratining psixologik-pedagogik asoslari o'z dasturi doirasida, ilmiy-amaliy tamoyillarga tayangan holda universitetdagi nafaqat amalda qo'llanilayotgan o'quv rejalaridagi, balki qo'shimcha ravishda kiritiladigan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarni har bir ixtisoslikning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib tashkil etadi. Unda XXI asr mutaxassisliklarining mohiyatini hisobga olgan holda o'qitishning eng demokratik, faol usullaridan foydalanish, kasb haqidagi tasavvurlarning mushtarak shakllanishi va istiqboldagi faoliyatga har bir yoshning psixologik tayyor bo'lishi nazarda tutilgan.

Ilmiy-nazariy tahlillar hamda o'tkazilgan dastlabki tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalarni ilgari surish mumkin:

- 1) Kasb mahorati murakkab va keng qamrovli tushuncha bo'lib, uning tarkibiga barcha mutaxassisliklar uchun umumiy hisoblangan va har bir ixtisoslik uchungina xos bo'lgan xususiy sifatlar majmuasi kiradi. Kasbiy mahoratni

shakllantirishning har bir bosqichida tarbiyaviy jarayonning obykti va subyekti uchun o'ziga xos talab va kutishlar tizimi mavjud bo'ladi.

2) Kasb mahoratining shakllanish va rivojlanish jarayoni uzluksiz xarakterga ega bo'lib, har bir bosqichning o'z maqsad, vazifalari, mahoratga erishish yo'l-yo'riqlari va usullari mavjud bo'ladi. Maqsadga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya bosqichida professional maxorat shakllanishining o'ziga xos usul va shakllari bo'ladiki, oliy o'quv yurtlarida talabalarni bo'lg'usi kasbiga tavyyorlashda o'qitishning eng samarali usullari qatorida "Ustoz-shogird" munosabatlaridan kelib chiqadigan muloqot tamoyillari ham joriy etilishi lozim;

3) Kasb mahorati shakllanishining o'z shart-sharoitlari bo'lib, ularga avvalo: a) moddiy texnika bazasining mavjudligi, o'qitishning ishlab chiqarish bilan bevosita aloqadorligi, amaliyotlarni tashkil etishning maqbul usullarini tanlash; b) har bir kasb-hunarning professiogrammasiga ko'ra, har bir mutaxassislikning o'ziga xos modeli asosida ta'lim-tarbiya jarayonini qayta qurish; v) bo'lg'usi mutaxassisning konkret layoqati, iqtidorini hisobga olib, uni o'qitishning dastlabki bosqichlaridayoq ustozlarga birlashtirish tajribasini amalda qo'llash; g) har bir shaxsning o'z professional kamoloti darajasiga ko'ra, zarur sifat va intilishlarni shaxsiy manfaatdorlik va jamiyatga fidoyilik motivlari asosida tarbiyalashga erishish, majburiyat hissini professional tayyorgarlikning dastlabki bosqichidayoq tarbiyalash; d) ustoz va shogirdlar munosabatlarini hamkorlik pedagogikasi va psixologiyasi qonuniyatlariga tayangan holda tashkil etish, zarur kommunikativ sifatlarni eng faol usullar (treninglar) yordamida maqsadga muvofiq tarzda shakllantirish; ye) respublika miqyosida kasbiy professiogrammalarning yagona modellarini tuzishga erishish kiradi.

Ijodiy faollik haqida gap ketganda, avvalo, ijodkorlikning mohiyatini anglamoq zarur. Tafakkur va faoliyatning izlanish yakuni bo'lgan yangilikning yaratilishida oldingi tajribalardan ham keng foydalanadi.

Inson oldida tayyor yechilish qoidasiga ega bo'lmagan masala turganda ijodkorlikka ehtiyoj paydo bo'ladi. Ta'lim – tarbiya jarayoni ana shunday

xususiyatga egadirki, uni yechish o'qituvchining mahoratiga, masalaga ijodiy yondosha bilishiga bog'liq.

Pedagogikada ikki xil ijodkorlik mavjud: ilmiy ijodkorlik va amaliy ijodkorlik. Ilmiy ijodkorlikda ta'lim va tarbiyada ilgari bo'lmagan qonuniyatlar aniqlanadi, yuqori samarali nazariyalar va metodikalar yaratiladi, ularning rivojlanish istiqbollari belgilanadi.

O'qituvchi amaliy faoliyatda ishlaganda ba'zi bir muammolarni yechishga nostandart yondashadi, o'qitishning yangi usul, yo'l va vositalarini qo'llaydi yoki bor tajribalaridan ijodiy foydalanadi. Amaliy faoliyatdagi ijodkorlikning yuqori darajasi o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashning prinsipial va yangi yuqori samarali majmuasini yaratishdir. Maorif rahbar xodimlari o'qituvchilar faoliyatidagi ana shunday tomonlarni ko'ra bilishlari va har tomonlama rag'batlantirishlari lozim. Shundagina o'qituvchilarning ijodiy ishga yo'llash mumkin. Lekin bunda odatdagi pedagogik ishlardan haqiqiy pedagogik ijodkorlikni farq qila bilish lozim. Pedagogik tajribaga ega bo'lgan o'qituvchilar ham ko'pincha o'z ishlarida muvaffaqiyatlarga erishadilar. Ular turli ko'rsatmali qurollar tayyorlaydilar, pedagogik ishini yaxshi tashkil eta oladilar. O'qituvchilarning o'zlashtirish darajalari ham yomon bo'lmaydi. Lekin bu har bir o'qituvchi intilishi, bajarishi lozim bo'lgan odatdagi ish.

Pedagogik ijodkorlik deganda o'qituvchilarni anarxiyaga olib keladigan ortiqcha erkinlikni ham tushunmaslik lozim. O'qituvchilar faoliyatidagi ba'zi bir kamchiliklarni, ya'ni o'z ustida ishlamaslik, metodik g'o'rlik kabilarni ham «ijodkorlikka» qo'yimaslik lozim.

O'qituvchi agar ijodkor bo'lsa, ta'lim – tarbiyaviy ishni tashkil etishda nostandart yo'ldan boradi. Ya'ni u ishni odatdagi ishdan boshqacharoq tashkil qiladi. Pedagogik ijodkorlik haqida gap ketganda har qanday hayoliy tuzilgan loyihalarni haqiqiy ijodkorlikdan farq qila bilmoq zarur. Chunki bunday xayolparastlar ilmiy asoslarga ega bo'lmagan, haqiqatga to'g'ri kelmaydigan g'oyalarni ijodiy deb tiqishtirishlari mumkin. O'qituvchi o'z bilimini o'quvchilarga bera bilishi, eng muhim, ularda bilimga qiziqish uyg'otishi, mustaqil o'qish

ko'nikmalarini tarbiyalash va bu borada bola faoliyatini tashkil etishga rahbarlik qilishi kerak. buning uchun o'qituvchi tarbiyashunoslikni, ruhiyatini va o'z fanining metodikasini chuqur egallashi, fanining yangi yutuqlari bilan izchil qurollanib borishi zarur.

Tarbiya mahoratining muhim bir tomoni o'quvchini faollashtirish bilan bog'liq. Chunki ta'lim–tarbiya jarayoni–ikki yoqlama jarayon. O'qituvchi ta'lim beradi, o'quvchini uni o'zlashtiradi.

Ba'zi o'qituvchilar o'quvchilar bilan uncha fikrlash va izlanish talab qilmaydigan oson masalalarni hal etish bilan cheklanadilar. Buning oqibatida o'quvchining kamoloti hayot taraqqiyotidan orqada qoladi. Bu tarzda dars bergan o'qituvchi bolani oldinga tomon emas, orqaga tortadi. Tarbiya mohorati bolaning miyasini dalil va raqamlar bilan to'ldirishdan iborat bo'lmay, balki bolaga ularni tahlil qilish va tegishli xulosalar chiqara bilishni o'rgatishdir. Endilikda butun o'qitish faoliyatimizda bola kamolatini rivojlantirishni tezlatish eng muhim masala bo'lib qoladi.

Mohir o'qituvchi shogirdlarini hayotdan rang – barang hodisa va voqyealarni sinchikovlik bilan kuzatadigan, tahlil qila oladigan, ilmiy tadqiqot ishiga kuzatadigan, qiziqadigan bir umr o'zi o'qitgan fanining sehri bilan yashaydigan qilib tarbiyalaydi. Unday mohir ustozlarni shogirdlar bir umr eslaydilar.

Tarbiya mahoratining muhim bir ko'rsatkichi nutq madaniyatidir. So'zda nuqtadonlik, mantiq va mazmundorlik tarbiyachi uchun eng zarur sifatidir. Buning uchun o'qituvchi o'z nutqi ustida muttasil ishlashi, qisqa ifodada ko'p fikr ayta bilish mahoratini egallashi lozim. Chinakam mahoratli o'qituvchining sehri aytadigan so'z durdonalarini shogirdlari mushtoqlik va ishtiyoq bilan tinglaydi. Bunaqa o'qituvchi bo'lish uchun tinim bilmay izlanish va o'z ustida ishlash zarur.

Dars deb bevosita o'qituvchining rahbarligida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim mashg'ulotiga aytiladi. Dars - o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shaklidir.

Hozir maktablarimizda qo'llanilayotgan sinf – dars tizimi quyidagi tashkiliy shakllarida olib boriladi.

1. Har qaysi sinf yoshi va bilimiga ko'ra bir xil darajadagi bolalarning doimiy guruhiga ega bo'ladi.

2. Dars mashg'uloti asosan 45 minutga mo'ljallangan bo'lib, qat'iy jadval orqali olib boriladi.

3. Dars bevosita o'qituvchining rahbarligida jamoa va yakka shaklda olib boriladi.

4. Dars o'tilayotgan materialning mazmuniga qarab xilma – xil usulda olib boriladi.

Bir soatga mo'ljallangan dastur materiallarining mazmunini bayon qilish uchun didaktik maqsad va talabalarga muvofiq ravishda tashkil qilingan mashg'ulot turi dars turlari deb yuritiladi. Ta'lim tizimida eng ko'p qo'llaniladigan dars turlari quyidagilardir:

1. Yangi bilimlarni bayon qilish darsi.

2. O'tilayotgan materiallarni mustahkamlash darsi.

3. O'qituvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini tekshirish va baholash darsi.

4. Takroriy – umumlashtiruvchi va kirish darslari.

5. Aralash dars.

Har bir dars turining ma'lum tuzilish va xususiyatlari bor narsa o'qituvchining o'quv materialini to'g'ri va samarali tushintirishiga, mustahkam esda qoldirishga, takrorlashga va uning o'zlashtirilishini nazorat qilib borishga yordam beradi.

Ma'lum bir dars turi bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda ikkinchi hatto, uchinchi bir dars turining elementlari bo'lishi mumkin. Masalan, maktablarimizda eng ko'p qo'llaniladigan dars turi quyidagicha tuziladi, ya'ni yangi bilimlarni bayon qilish darsi:

a) yangi bilimlarni bayon qilish;

b) yangi bilimlarni mustahkamlash;

- s) yangi bilimlar ustida mashq qilish;
- d) yangi bilimlarga bog'liq holda uy vazifalari topshirish.

Demak, dars boshdan - oyoq bir dars turi bilan olib borilmaydi, balki shu darsda yangi bilimni bayon qilish bilan birga uni mustahkamlash, yangi bilimlar ustida mashq o'tkazish, uyga vazifa kabi boshqa elementlarning ham mumkin. Shunga qaramay, darsdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga yangi bilim berishga qaratilgan bo'lsa, butun didaktik usullar shunga bo'ysundiriladi. Shuning uchun bunday dars yangi bilim berish darsi deb ataladi. Dars tuzilishining o'zgarish bilanoq dars olib borish usuli ham o'zgaradi.

Dars tuzilishini biridan ikkinchisiga o'tishi va shu orqali darsning shakli hamda usullarining o'zgarishi dars bosqichi deb yuritiladi.

Masalan, aralash dars turining tuzilishi

- 1) Uy vazifalarini so'rash, tekshirib ko'rish;
- 2) Yangi materialni bayon qilish;
- 3) Yangi materiallarni mustahkamlash;
- 4) Uy vazifalari topshirishni o'z ichiga oladi.

Bunda:

a) uy vazifalarini ko'rish suhbat va masalalar ishlatish yo'li bilan olib borilishi mumkin. Bu dars tuzilishining 1- qismi, darsning birinchi bosqichi;

b) yangi materiallarni bayon qilish jarayonida o'qituvchi, tushuntirish, hikoya qilish, maktab ma'ruzasi, suhbat kabi usullarda foydalanishi mumkin. Bu - dars tuzilishining ikkinchi qismi;

v) yangi materiallarni mustahkamlash jarayonida suhbat, mashq qildirish, kitob bilan ishlash.

Usullaridan foydalanish mumkin.

Bu – darsning uchinchi bosqichi;

g) Uy vazifalarini topshirish jarayonida tushuntirish. Suhbat usulidan foydalanish mumkin. Bu darsning to'rtinchi bosqichidir. Boshlang'ich va V-IX sinflarda ko'pincha aralash dars, mustahkamlash va bilimi, ko'nikma, malakalarni tekshirish kabi dars turlari qo'llaniladi. Yuqori sinflarda esa ko'pincha yangi

bilimlarni bayon qilish, takroriy – umumlashtiruvchi dars turlari qo'llaniladi. Takroriy – umumlashtiruvchi dars, odatda, dasturning ma'lum bir qismi yoki yirik mavzu o'tib bo'lingandan so'ng ishlatiladi.

2. Turli – tuman fikr va mulohazalarni hisobga olgan holda dars quyidagi umumiy didaktik talablarga javob berishi lozim:

1. Har bir dars ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan va puxta rejalashtirilgan bo'lmog'i lozim:

2. Har bir dars mustahkam g'oyaviy – siyosiy yo'nalishga ega bo'lmog'i lozim.

3. Har bir dars turmush bilan, amaliyot bilan bog'langan bo'lmog'i lozim.

4. Har bir darsda xilma – xil usul, uslub va vositalardan unumli foydalanmoq lozim.

5. Darsga ajratilgan har bir soat va daqiqalarni tejab, undan unumli foydalanmoq lozim.

6. Har bir dars o'qituvchi va o'quvchilarning faolligi birligini ta'minlamog'i lozim.

7. Darsda o'quv materiallarining mazmuniga oid ko'rsatmali qurollar, texnika vositalari va kompyuterdan foydalanish imkoniyatini yaratmoq lozim.

8. Dars mashg'ulotini butun sinf bilan yoppasiga olib borish bilan har qaysi o'quvchining individual xususiyatlari, ularning mustaqilligini oshirish hisobga olinadi.

9. Har bir darsda mavzuning xarakteridan kelib chiqib. Xalqimizning boy pedagogik merosiga murojat qilish va undan foydalanmoq imkoniyatini izlamoq lozim.

Har bir darsning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mashg'ulotni to'g'ri tashkil etishga bog'liq. Maktablarimizda darsning boshlanishi davrini – darsning tashkiliy daqiqalari deb yuritiladi. Bunda sinfning darsga tayyorgarligi kuzatiladi. Ayni paytda o'qituvchi oldida ikki vazifa turadi, ya'ni butun sinf o'quvchilari diqqatini o'ziga jalb qilish va butun sinf o'quvchilarini tezlik bilan mashg'ulotga faol kirishishlarini ta'minlash vazifalari turadi.

O'qituvchi har qanday darsga tayyorgarlik ko'ra turib, qo'yilgan o'quv maqsadiga erishmoq uchun darsning strukturasi haqida bosh qotiradi. Har bir bosqich uchun o'qish ishining tegishli mazmun va metodlarini tanlab oladi. Dars tuzilishining aniqligi yaxshi darsning belgilaridan biridir.

Agar dars yaxshi tayyorlanmagan bo'lsa, tegishli sistemada o'tilmaydi, natijada o'quv maqsadiga erishib bo'lmaydi.

Darsning sifati pedagogning bu darsga qanday tayyorgarlik ko'rganiga bog'liq bo'ladi. Faqat yosh o'qituvchilar emas, balki mazkur fan bo'yicha bir necha bor dars bergan tajribali o'qituvchilar ham dasrlarga tayyorgarlik ko'rishlari lozim. Har bir yangi dars, hatto, aynan bir mavzu yuzasidan bo'lsa ham, hych qachon oldingisiga o'xshamaydi. Bu bir qator sabablar bilan, avvalo o'quvchilar guruhi, ularning tayyorgarlik darajasi, darsning moddiy jihatdan ta'minlanganligi va hakazolar bilan izohlanadi.

Darsning tuzilishini belgilash va ayrim bosqichlarini o'tkazish metodikasi o'ylab qo'yish keyingi bosqich bo'lib hisoblanadi. Agar o'qituvchi ilgari o'rganilgan material bo'yicha bilimlarni tekshirishga qaror qilgan ekan, u aynan qaysi materialni tekshirishni belgilab olishi, savollarni tuzib chiqishi va yozib qo'yishi, tekshirish uchun o'quvchilardan qaysi birini chaqirishni mo'ljallab qo'yish zarur. Bundan tashqari u yangi materilni bayon qilish metodini, bu bayon qilishning izchilligini aniqlab olishi, darsning mazkur bosqichi uchun kerak bo'ladigan ko'rsatmali qurollarni tayyorlab qo'yish lozim.

O'qituvchi bu ishni tamomlab, darsning rejasini yoki kosnpektini tuzadi. Reja bor bo'lganda dars ancha aniq o'tadi, o'qituvchi uni ancha xotirjam olib boradi. Bundan tashqari, reja, o'qituvchining haqiqatdan darsga tayyorgarlik ko'rganining dalili bo'lib xizmat qiladi, ya'ni reja, dars ishlanma o'qituvchining dars o'tishda asosiy hujjatdir. Hych bir o'qituvchi dars ishlanmasiz dars o'tishga haqli emas. Konspekt yozilganda yaxshi o'ylab, mantiqan mazmunli, hych qanday xatoliklarsiz bo'lishi kerak.

Mavzuni o'rganish rejasi mavzuning xususiyatlarini, uning o'quv predmeti mundarijasidagi o'rni va ahamiyatini, shuningdek, muayyan sinf o'quvchilarning

bilim va rivojlani darajasini hisobga olgan holda tuziladi. O'qituvchi butun mavzuni o'rganishdagi umumiy yo'llarni belgilaydi. Bu yo'llar har bir alohida darsda o'rganilishi kerak bo'lgan masalalarni yaxlit birlikka bog'laydi, darsning tuzilishini, ulardan har birining mavzuni o'rganish umumiy sistemasidagi o'rnini, o'quv ishlari metodlarining tizimini belgilaydi. O'qituvchi mavzuni o'rganish planini ishlab chiqqan, har bir alohida darsning o'rnini, maqsadi va rejasini osongina belgilab oladi.

O'qituvchining darsga tayyorgarligi har bir aniq dars rejasini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Rejani tuzish mavzuni o'rganishda darsning o'rnini belgilashdan boshlanadi, so'ngra uning maqsadi va mazmuni aniqlanadi, o'qitish metodlari ishlab chiqiladi.

Rejada darsning mavzusi va maqsadi yoziladi, takrorlash, yangi materialni bayon qilish qanday o'tkazilish qanday metodlardan foydalanishni ko'rsatiladi. O'qituvchi bayon etishning asosiy yo'nalishini ko'rsatadi, dalillar va misollarni yozib oladi, materialni mustahkamlash qanday o'tkazilishni, kimdan so'rash kerakligini yozib qo'yadi. Reja oxirida uyga beriladigan topshiriq yoziladi.

O'qituvchi bilan ishlash va o'quvchilarning mustaqil mashg'ulotlari uchun vaqtni taqsimlash vaqtida bir qancha vaziyatlarni e'tiborga olish lozim. Quyi sinfda, shuningdek, hajmi va murakkabligi jihatidan katta material o'rganiladigan sinfda o'qituvchi rahbarligi ostida o'tkaziladigan mashg'ulotlar uchun ko'proq vaqt ajratishga to'g'ri keladi. Rejalashtirish vaqtida har bir sinfning tayyorgarlik darajasi va material qay darajada o'zlashtirishganligi hisobga olinadi. O'qituvchilarning mustaqil mashg'ulotlari ham puxta rejalashtiriladi. Darsda vaqtning behuda ketishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida bu topshiriqlarni olindan tayyorlab qo'yish tavsiya etiladi. Topshiriqning aniq va puxta ta'riflanishi, o'quvchilarni mustaqil ishning turli usullarini bajarishga o'rgatish, tez ishlaydigan o'quvchilar uchun rezerv topshiriqlar tayyorlash katta ahamiyatga ega. puxta o'ylab berilmagan topshiriqlar o'quvchilarda faollikni keltirib chiqarmaydi.

Ko'chma doskaga yozilgan namuna bo'yicha o'quvchilarning o'z - o'zlarini tekshirishlari, o'quvchilar yoniga borib darsda ish qanday borayotganligini tekshirish, daftarlarni puxta tekshirib chiqish shular jumlasidandir.

Bu xil butlangan maktab sharoitida o'quvchilarning o'qituvchi rahbarligi ostida ishi bilan ularning mustaqil ishini yaxshiroq birga qo'shib olib borish uchun rejani har bir sinf uchun alohida emas, balki kompleks tarzda tuzish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

Har bir o'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'rar ekan, unga yengil – yelpi, yuzaki qaramasdan, balki uning mas'uliyatini bilan holda sidqidildan yondashish kerak. bu mas'uliyat, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan talab qilinadi. Chunki bolalarga ilk poydevorni boshlang'ich sinf o'qituvchilari quradilar. Berilgan ta'lim, qurilgan poydevor qanchalik mustahkam bo'lsa, kelajakka ishonch shunchalik ortaveradi. Zero, hurmatli Prezidentimiz ta'kidlaganidek, kelajagimiz – yosh avlod qo'lida. Yosh avlodni to'g'ri tarbiyalash, ilmli, zukko, ma'naviyatli qilib yetishtirish esa o'qituvchi va murabbiylar qo'lidadir. Shunday ekan, har bir o'qituvchi ilm berar ekan, avvalo bolalarni sevib, ularni kelajakka ishonch ruhida tarbiyalab, o'z fanini chuqur bilgan holda sidqidildan dars o'tmog'i kerak.

Hozirgi zamon yoshlarining mehnatga munosabatlari xususida Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, "...kishilarimiz foydali tadbirkorlik sohasida tashabbus, omilkorlik, mahorat ko'rsatmoqdalar. Tobora ko'proq yoshlarimiz musobaqa va raqobatga asoslangan erkin mehnatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy bilimlarga va ishlab chiqarish mahoratini egallashga intilmoqdalar". Bu so'zlardan kelib chiqadigan asosiy xulosa shuki, ularni bo'lg'usi kasbining mohir ustasi qilib tayyorlashning ilmiy-nazariy dasturiga ega bo'lgan holda, uni amalda qo'llash-yoshlar siyosatining bugungi kundagi muhim uzviy qismi, deb qaralishi zarur va undan kelib chiqqan holda mutaxassislar tayyorlash jarayonining mazmuni va texnologiyasiga tegishli o'zgartirishlar kiritilishi kerak.

2.3. O'qituvchi mehnat darajasini aniqlash va baholash

Tarbiya bu shaxsda ijobiy xislat va fazilatlarni namoyon bo'lishidir. Tarbiya juda keng qamrovli tushuncha bo'lib, uni bir ta'rif bilan ifodalab bo'lmaydi. Uning sirasiga turli xil tomonlama yo'naltirilgan tarbiya, ya'ni estetik tarbiya, jismoniy tarbiya, mehnat tarbiyasi, axloqiy tarbiya, siyosiy tarbiya va aqliy tarbiyalar kiradi. Lekin ulardan ko'zlangan maqsad, har tomonlama ma'naviy rivojlangan aqliy va axloqiy barkamol shaxsni shakllantirishdan iborat. Shaxsning aqliy, axloqiy, xis – tuyg'uli va jismoniy rivojlanishi, qobiliyatlarini har tomonlama kamol toptirish, imkoni boricha qulay sharoitlar yaratishdan iboratdir.

Tarbiya jarayonida kishining turli qobiliyatlari rivojlanadi, g'oyaviy, axloqiy, irodaviy, estetik xislatlari shakllanadi, tabiatga, jamiyatga ilmiy qarashlar tizimi tarkib topadi, jismoniy kuch-quvvatlari mustahkamlanadi.

Tarbiyaviy jarayonni mustahkamlash, yaxshilash, uni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun deyarli barcha qoidalarni, usullarni, g'oyalarni qaytadan ko'rib chiqish, bola shaxsiga e'tiborni qaratish, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarur.

Hozirgi zamon pedagogikasida tarbiya tarbiyachining tarbiyalanuvchi shaxsiga oddiy ta'sir ko'rsatishi emas, balki tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilarning aniq bir maqsadga qaratilgan, bir - biri bilan hamkorlikda qiladigan munosabatlari va o'zaro ta'sir ko'rsatishi ekanligi alohida ta'kidlanadi.

O'qituvchi yoshlarga ta'lim - tarbiya beruvchi insondir. O'qituvchida o'qituvchilik kasbiga xos layoqat, qobiliyat bo'lmog'i darkor. Avvalo u bolalarni sevishi, ijodkor, ishbilarmon bo'lishi, ma'naviy barkamol bo'lishi, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan bo'lishi lozim. Bundan tashqari, o'qituvchi har bir o'quvchisi ulg'ayib yaxshi odam bo'lishiga chin ko'nglidan ishonadigan, ularning shaxs sifatida rivojlanib, inson sifatida kamol topishga ko'maklashadigan asosiy kuch bo'lishi talab etiladi. O'qituvchi o'quvchilarga ta'lim - tarbiya berar ekan, avvalo, uning o'zida tarbiyaviy xislatlar tarkib topgan bo'lishi darkor. O'qituvchi odobli bo'lishi kerak. Uning odobi, madaniyati yuksak bo'lsagina, odamlarga

nisbatan mehribon, sahovatli bo'la oladi, uni hamma hurmat qiladi. Buning uchun ochiqko'ngil, qat'iy bo'lishi, o'zini tuta bilishi, bardoshli bo'lishi kerak. Bolalarga nisbatan talabchan bo'lish bilan birga o'z shaxsiga tanqidiy nuqtai nazardan qaray olishi kerak.

O'qituvchi pedagogik etikaning normalarini o'zlashtirib olishi, tajribada qo'llashi, o'zining dunyoqarashi va axloqiy tajribasi bilan taqqoslashi lozim. Fikrlash va his etish, turmushda sinab ko'rish natijasida pedagogik etikaning qoidalari o'qituvchining o'z e'tiqodiga, intilishiga, o'z axloqiy sifatiga aylanadi.

Bu axloqiy e'tiqod o'qituvchining dars berish jarayonida, tarbiyaviy ishlarda, o'quvchilar va boshqa kishilar bilan munosabatlarda, muomalasida, kundalik turmushda o'zining shaxsiy namunasi bilan axloqiy ta'sir o'tkazishda ko'zga tashlanadi. Muallim axloqining natijalari uning yoshlarga axloqiy ta'sirining samaradorligida namoyon bo'ladi. Shaxs axloqining xarakterlaydigan belgilaridan biri ma'suliyatdir. O'qituvchining ma'suliyati - ma'suliyat tushunchasining butun mazmunini saqlagan holda muallimning faoliyati va ta'lim - tarbiya jarayonining aniq vazifalarini ham o'z ichiga oladi. O'qituvchi zimmasiga bola shaxsini har tamonlama kamol toptirish ma'suliyati yuklanadi.

Pedagogik odobga ega bo'lgan o'qituvchi o'quvchilar orasida obro' qozonadi. O'qituvchi qanchalik ko'proq obro' qozonsa, ta'lim va tarbiya mohiyatan shunchalik muvaffaqiyatliroq bo'ladi.

O'quvchilar o'z ustilarida ishlash jarayonida ularning qobiliyati, iste'dodi rivojlanadi. Ularda o'tiladigan darslar, laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlar, referat, konspekt yozish kabi ta'limiy faoliyat turlari o'zlari o'zlashtirishi zarur materiallarni mustaqil holda tushunishga olib keladi.

Bu esa o'z ustida ishlashning muhim omili sanaladi.

Yuqorida keltirgan fikrlarimizning barchasi o'quvchi faoliyati bo'yicha yozilgan. Xulosa qilib shuni aytish kerakki, o'z - o'zini tarbiyalash, o'z ustida ishlash faqatgina o'quvchi faoliyatida emas, balki butun bir shaxs faoliyatida

namoyon bo'lishi kerak. Shaxs o'z - o'zini tarbiya etmasa, o'z ustida ishlamasa, u bir joyda qotib turgan toshga o'xshab qoladi.

Agar shaxs izlansa, o'z qobiliyatlari ustida ishlasa, o'zidagi yaxshi fazilatlarni kamol toptirsa, uning obro'si, mavqeyi ham shu darajada yuksaladi, doimo el nazarida bo'ladi. Uni hych kim uloqtirib yo chetga chiqarib qo'ya olmaydi.

Men aynan o'z soham misolida oladigan bo'lsam, har bir o'qituvchi doimiy ravishda o'z - o'zini tarbiyalashi, o'z ustida ishlashi kerak. U "men allaqachon tarbiyalanganman, menda hamma axloqiy sifatlar tarkib topgan" deb, yoki "men o'z fanimda hamma yutuqlarga erishganman, o'z fanimni chuqur bilaman" deb bir xilda bir joyda qotib tura olmaydi. U doimo intilishda, izlanishda bo'lishi kerak.

Hozirgi paytda maktablarda dars berayotgan o'qituvchilarni kuzatib, ikki xil xulosaga keldik. Birlari juda faol, intiluvchan, ijodkor o'qituvchilar bo'lsa, ayrimlari esa hych bir intilishi yo'q, doimo bir xilda dars beruvchi o'qituvchilardir. Axir yosh avlodni ta'lim - tarbiyasi o'qituvchilarga ishonib topshiriladi-ku! Nahotki, ayrim ertangi kun bilan ishi yo'q o'qituvchilar bu mas'uliyatni his etmasalar. O'quvchilarning o'z ustilarida ishlashlari uchun ham o'qituvchi yo'llanmasi, ko'rsatmasi, topshiriqlari muhim rol o'ynaydi.

Shuning uchun o'qituvchi doimo izlanishda bo'lishi, fanga qandaydir bir yangiliklar olib kirishga intilishi, o'zining odobi, kasbiy sifatalri bilan boshqalarga o'rnak bo'lishi darkor. O'z ustida ishlaydigan ijodkor o'qituvchilarning obro' - e'tibori, martabasi ulug' bo'ladi. Ular doimo el nazarida, hurmatida bo'ladi. Xalq hurmatida, e'tiborida bo'lishining o'zi eng katta baxtdir.

XULOSA

1. Ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini davr shakllantiradi va ayni paytda davr o'z taklif hamda talablarini qo'yadi. Bugungi tezkor, ayni paytda globallashuv davrida o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faol, ijodkor bo'lishi o'ta dolzarb muammo hisoblanadi. Shunga ko'ra, o'qituvchi shaxs sifatida pedagogik faoliyatning subyekti, obykti, ijtimoiy taraqqiyotning faol ishtirokchisi ko'rinishida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, madaniy rivojlanish va pedagogik-psixologik hamda mutaxassislik yo'nalishi tayyorgarligi jarayonida shakllanadi. O'zining mustaqil hayoti va kasbiy sifatlar uyg'unligi qaror topadi. Ijtimoiy faollik shaxsiy va kasbiy xususiyat ko'rinishida o'qituvchining dunyoqarashi hamda pedagogik mahoratida o'z e'tirofini topadi.

2. Ijtimoiy faollik, ijodkorlik murakkab jarayon bo'lib, o'z-o'zidan vujudga kelmaydi, u nasliy xarakterga ham ega emas. Tadqiqiy izlanishlarimiz shu narsani ko'rsatdiki, uzluksiz ta'lim tizimida, ayniqsa, umumiy o'rta ta'lim maktablari hamda akademik lisey, kasb-xunar kollejlari o'quvchilarining ijtimoiy faolligi, ijodkorligi bugungi tezkor davrda alohida pedagogik tadqiqot obykti sifatida o'rganilmagan. Shunga muvofiq, oliy ta'limda talabaning ijtimoiy faolligini, ijodkorligini o'rganish qiyin kechib, ko'plab muammolarning kelib chiqishi tabiiydir. Ayniqsa, ijtimoiy faollikning xarakteri hamda uni aniqlash muammolari murakkab bo'lib, talabalarda yosh, jins va ijtimoiy adaptasiya jarayoni hamda bugungi tezkor davr xususiyatlari bilan bog'liqligini ko'rsatdi.

3. Tadqiqiy kuzatuvlarimizdan ma'lum bo'ldiki, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaning ijtimoiy faolligi, ijodkorligi uning maktab o'quvchisi bo'lishga, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchisining ijtimoiy faolligi muayyan ksbni ongli va asosli ravishda tanlashga bo'lgan intilishi hamda kelajak orzusiga erishish yo'lida akademik lisey yoki kasb-xunar kollejida o'qishga tayyorgarlik ko'rishida, oliy o'quv yurtiga kirib o'qishga bo'lgan xarakatida o'z e'tirofini topmog'i lozim. Bunday yondashuv bolani maktab hayotini sevishga, o'qituvchini hurmat qilishga, tengqurlari davrasida o'z o'rnini topishga va ijtimoiy talablarga javob berishga tayyorlaydi.

4. O'quvchining ijtimoiy faolligi, ijodkorligi uning ta'lim-tarbiya jarayoni va ijtimoiy foydali mehnatda ishtirok etishida ko'rinadi. Shaxslararo munosabatlarga kirishish, jamoa bilan birga yashash, birga ishlash, o'z-o'zini boshqarish hamda o'zining "Meni"ni anglab borishi ijtimoiy faollik, ijodkorlikning asosiy yo'nalishini belgilovchi mezon hisoblanadi.

5. "O'qituvchi-o'quvchi" munosabati ijtimoiy, psixologik, pedagogik va metodik xarakterda bo'lib, uzluksiz ta'limning mohiyatiga muvofiq ravishda amalga oshiriladi.

6. Ta'lim-tarbiya jarayonida shaxsni mustaqil hayotga, oila qurish va oilaviy munosabatlarga tayyorlash hamisha dolzarb ijtimoiy muammo bo'lib kelgan. Bu jarayonda jinsiy tarbiya mas'uliyati masalasi, yoshlarni oilaviy hayotga yosh, kasb va ma'naviy-ahloqiy jihatdan tayyorlash bugungi tezkor davrning global muammosiga aylanib bormoqda. Bu borada milliy tarbiyamizning boy qadriyatlari hamda an'analariga tayanish, xalq pedagogikasining ilg'or tajribalarini ommalashtirish ijtimoiy faollik, ijodkorlikning tarkibiy qismiga kiradi.

7. Bugungi davrning tezkorligi aynan ijtimoiy faollik va ijodkorlikni talab etadi. Bo'lajak o'qituvchining ijtimoiy faolligi, ijodkorligi kelgusida o'quvchilarni befarqlik, beg'amlik, ish yoqmaslik kabi illatlardan holis bo'lishga olib keladi. Hayotni sevish unga befarq qaramaslik his-tuyg'ularini shakllantiradi. Insoniylik qadr-qimmatini oshiradi. Ana shunday o'qituvchi kadrlarni tayyorlash oliy pedagogik ta'limni takomillashtirishning muhim yo'nalishidir.

8. "O'qituvchi-o'quvchi" muloqotining "subyekt-subyekt" faol munosabatlar darajasida bo'lishi dialogik va poliologik shakllarda amalga oshiriladi. Ammo muloqot (gazeta, jurnal, kitob, kompyuter) qanday shaklda bo'lishidan qat'i nazar muayyan maqsadning yechimiga qaratiladi. Ijtimoiy faollikka, ijodkorlikka qaratilgan nutqiy sifatni biz tadqiqot jarayonida shartli ravishda uch turga ajratib o'rgandik: birinchisi-maqsadga qaratilganligi; ikkinchisi-muhimligi va dolzarbligi; uchinchisi-xozirjavobligi (so'zlarning to'g'ri tanlanganligi). Nutqning har uchchala sifati ayni paytda o'qituvchining nutq madaniyatini ham belgilaydi. O'z navbatida o'qituvchining nutq madaniyati

ijtimoiy faollik, ijodkorlik omili vazifasini ham o'taydi. Nutq madaniyati, so'zlarni to'g'ri tanlash (og'zaki va yozma nutqda) uning mantiqiyliqi, ijtimoiy faol, ijodkor mutaxassislarni tarbiyalashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Zero, sharqona madaniyat asosida yotgan nozik va qudratli so'z o'zaro hurmat, e'tibor hamda samimiylikka asoslanadi.

9. Inson faqat insonlar davrasidagina ijtimoiylashadi: insoniy, ma'naviy-ahloqiy va kasbiy sifatlari shakllanadi. Bo'lajak o'qituvchi uchun talabalik yillari alohida davr hisoblanib, bu davrda talaba shaxs va bo'lajak mutaxassis sifatida ijtimoiy hayotga o'zini tayyorlaydi. Muomala, muloqot va munosabatga kirishish texnikasi hamda texnologiyasini o'zlashtiradi. Unda pedagogik ijodkorlik shakllanadi. O'quvchi va o'qituvchilar jamoasidan tashqari, ota-onalar hamda keng jamoatchilik bilan muloqotga kirisha olish masalasi shakllanadi. Bo'lajak o'qituvchida yangi fikr va yangi g'oyalar asosida odamlarga ta'sir ko'rsatish, ularni xarakterga chorlash, fikrlarini o'zgartirish imkoniyatlari paydo bo'ladi. Bu aynan ijtimoiy faollikning oliy namunasi.

10. "O'qituvchi-o'quvchi" munosabatida o'quvchini tinglash, uni to'g'ri muloqotga chorlash o'qituvchining kasb odobini belgilaydi. Chunki shu jarayonda o'quvchi o'zining o'y-fikrini to'liq yuzaga chiqara olish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa suhbatdosh haqida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan fikrlarning shakllanishiga olib keladi. Bir-birini tinglash odobi nutq egasini ham va o'z navbatida, tinglovchini ham ruhlantiradi, ilhom bag'ishlaydi, yangi fikr va g'oyalarning tug'ilishiga sharoit yaratadi.

11. Tajriba-sinov ishlari dissertasiya farazining to'g'riligini isbotladi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faolliqi, ijodkorligi muayyan iqtisodiy, ijtimoiy va pedagogik shart-sharoitda shakllanib, "o'qituvchi-talaba" munosabatida o'qituvchi-ustozlarning ibrat namunasi, o'z-o'zini boshqarish asosida o'zaro muloqot va munosabatga kirishish, kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari asosida ijodkorlikni tarbiyalash, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari asosida ijodkorlikni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liq ekanligini ko'rsatdi.

12. Ijtimoiy faollikka, ijodkorlikka intilib yashashning o'zi g'oya hisoblanadi. Shaxsning ijtimoiy faolligi fuqarolik, xuquqiy-demokratik jamiyat qurayotgan mamlakatimizning ijtimoiy hayotida aks etmog'i, butun bir millatning, davlatning g'oyaviy-mafkuraviy ongi, saviyasi, ma'naviyati va madaniyatida namoyon bo'lmog'i lozim.

TAVSIYALAR

1. Bugungi tezkor va globallashuv davrining talablaridan kelib chiqib, uzluksiz pedagogik ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri ijtimoiy faollik, ijodkorlik tizimini insonparvarlik, mehr-muruvvat va do'stona munosabatlar asosida qaror toptirishga qaratilmog'i o'rinlidir. Sog'lom ma'naviy-ahloqiy va kasbiy muhitning yaratilish hamda ijtimoiy faollikning, ijodkorlikning psixologik mexanizmlari barqaror ishlashi bo'lajak o'qituvchi kadrlar tayyorlashning muhim omili bo'lmog'i lozim.

2. Bo'lajak ijodkor o'qituvchi shaxsi ijtimoiy faolligini ta'min etishning asosiy omili Kamolot Yoshlar ijtimoiy xarakati bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan o'z-o'zini boshqarish tashkiloti faoliyatini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

3. Oliy ta'lim tizimida ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini tarbiyalash, pedagogika fanlari mazmunini qayta ko'rib chiqish va uni bugungi talablar darajasida muvofiqlashtirishni toqozo etadi. Pedagogik turkum fanlar mazmuni esa bo'lajak ijodkor o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faolligini ta'min etishga qaratilmog'i va bu jarayonda "O'qituvchi-o'quvchi" muloqoti "subyekt-subyekt" munosabatlari doirasida amalga oshirilmog'i talab etiladi.

4. Bo'lajak ijodkor o'qituvchida pedagogik tafakkur va kasb mahoratining shakllanishi mavjud ijtimoiy muammolarni hal etish yo'llarini ocha olish qobiliyatini shakllantiradi. Bu jarayon, o'z navbatida, ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchining kasbiy faoliyatida intiluvchan pozisiyada tura olish shart-sharoitlarini yaratish toqozo etadi.

5. Har doim o'quvchi va talaba o'z jamoasida yoki o'zi mansub bo'lgan guruhda o'z o'rnini topishga intiladi. Shunga ko'ra o'zining qobiliyati, bilimi,

obro'-e'tiboriga qarab munosabatga kirishishni istaydi. Ana shunday munosabatlarning buzulishi yoki bo'lmasligi shaxsning ijtimoiy faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun bo'lajak ijodkor o'qituvchi shaxsida ijtimoiy mas'ullik tuyg'usini shakllantiruvchi pedagogik va psixologik omillar rivojiga alohida e'tibor berish zarur.

6. Ijtimoiy faol, ijodkor pedagoglar tayyorlash tizimini nazariy-metodik jihatdan takomillashtirish maqsadida oliy o'quv yurtlarining joylarda viloyat, shahar va tuman xalq ta'limi hamda o'rta maxsus, kasb-xunar ta'limi boshqarmalari bilan o'zaro hamkorligini ilmiy asosda yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib, aytganda mustaqil O'zbekistonimizda o'zining pedagogik faoliyatini olib borayotgan har bir o'qituvchi o'z ustida tinmay ishlashi, doimiy izlanishda bo'lishi, o'zidan oldingi pedagoglarning ilg'or tajribalari bilan doimiy tanishib borishi va shu yo'llar bilan o'z mahoratining tizimlarini kengaytirishi lozimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Barkamol avlod- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: «Sharq», 1997.
2. Karimov I. Mamlakatimizni modernizasiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish-ustivor maqsadimiz. “Xalq so'zi”, №4, 28 yanvar 2010 yil.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: Sharq, 2008.
4. Barkamol avlod yili davlat dasturi. “Xalq so'zi”. №4, 28 yanvar 2010 yil.
5. Abdullayeva Sh., Hamidov N., Jumayev A., Ungarov B. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida pedagogik amaliyotni tashkil qilishga oid uslubiy ko'rsatmalar. Uslubiy ko'rsatma. Navoiy. 2003 y.
6. Abdukarimov H., Jumayev A. Ijtimoiy faol va malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning amaliy asoslari. //Oliy ta'limda zamonaviy o'quv, ilmiy va tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish muammolari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. Guliston. 2006 y.
7. Boymurodova G.T. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy-shaxsiy tayyorgarligining texnologik tizimi. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertasiya. Toshkent, 2009.
8. Jumayev A. Kadrlar tayyorlash milliy modeli asosida ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish. Uzluksiz ta'lim. Toshkent. 2006 y.
9. Jumayev A. O'qituvchi shaxsi shakllanishining ayrim masalalari. //Pedagogik ta'lim. Toshkent. 2007 y.
10. Jumayev A. Ijtimoiy faol o'qituvchi shaxsi shakllanishining pedagogik omillari. Faol yoshlar-millat faxri. Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallar to'plami. Guliston. 2008 y.
11. Jumayev A. Ijtimoiy faol o'qituvchi shaxsi shakllanishining pedagogik-psixologik omillari. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. 2008 y.
12. Ishmuhammedov R., Pardayev A., Abduqodirov A. Innovasion o'qitish texnologiyalari. – Toshkent: Iste'dod, 2008. -180 b.
13. Nasriddinova G. Tabaqalashtirilgan yondashuv. «Ma'rifat» gazetasi, 2012 yil, №76, 5b.

14. Nuriddinova M. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi: uslub va shakllari (muammoli leksiyalar kursi).- Samarqand, SamDU nashri, 2003, 158 b.

15. Tojiyev M., Ziyomuhammadov B. Milliy pedagogik texnologiyaning ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbig'i va uni yoshlar intellektual salohiyatini yuksaltirishdagi o'rni. Monografiya. /T.: «MUMTOZ SO'Z». 2010., -214 b.

16. G'aniyev A. Hamkorlikda o'qitish usuli. «Ma'rifat» gazetasi, 2012 yil, №75, 6b.

Internet manbalari

www.ziyonet.uz.

www.google.co.uz

www.kitob.uz

www.ref.uz

www.pedagog.uz

Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi Boltaboyeva Madinaning «Boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish» mavzusidagi malakaviy bitiruv ishiga

TAQRIZ

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning IX sessiyasida so'zlagan nutqida, boshlang'ich ta'lim sohasida mavjud bo'lgan kamchiliklarga to'xtalar ekan, muammolarni hal etishning dastlabki sharti – boshlang'ich ta'lim tizimiga malakali, mahoratli o'qituvchilarni jalb etish, tayyorlash, ularning kasbiy malakalarini takomillashtirishdan iborat ekanligiga alohida urg'u berib: «Eski ta'limning eng yomon qusuri boshlang'ich ta'limga ikkinchi darajali ish deb qarayotganimizdadir. Ochiq aytishimiz kerak: bilimi sayoz muallimlar ham birinchi sinfda dars beraveradi. Vaholanki, bolaning dunyoqarashi, did, salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflarga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar berkitib qo'yilishini oddiy mantiqning o'zi talab etadi» - deb ta'kidlaydi.

SamDU pedagogika fakulteti bitiruvchi kurs talabasi M.Boltaboyevaning mazkur malakaviy bitiruv ishi boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyati va uni ilmiy asosda tashkil etish, jumladan ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini shakllantirishning ilmiy-pedagogik jihatlarini ishlab chiqishga bag'ishlangan bo'lib, tadqiqot ishi kirish, ikki bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

Ishning kirish qismida tadqiqot muammosining dolzarbligi, muammoning o'rganilganlik darajasi, tadqiqot maqsadi va vazifalari, tadqiqot obyekti va predmeti, qo'llanilgan metodlar, tadqiqot ishining nazariy va amaliy ahamiyati o'z aksini topgan.

Bitiruv malakaviy ishining birinchi bobi «**Boshlang'ich sinf o'qituvchisi mehnatining samaradorligini oshirish**» deb nomlanadi. Bu bobda boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy xususiyatlari va unga qo'yilgan talablar boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini o'rganish asosida yoritilgan.

Ikkinchi bobda o'qituvchi mehnatini ilmiy asosda tashkil etish shakllari tadqiq etilgan, bunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari guruhlariga ajratilgan, ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishning psixologik omillari o'rganilgan.

Bitiruv ishi yuzasida olib borilgan tadqiqotlar umumlashtirilib, ishning xulosa qismida ifodalangan. Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ham belgilangan talablar asosida rasmiylashtirilgan.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tadqiqot ishi uchun tanlangan mavzu dolzarb muammoga bag'ishlangan. Ishda tadqiqot maqsadiga erishilgan.

Ishni himoyaga tavsiya etaman.

**Taqrizchi,
SamDAQI katta o'qituvchisi**

R.Qarshiboyeva

Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi Boltaboyeva Madinaning «Boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish» mavzusidagi malakaviy bitiruv ishiga ilmiy rahbar

MULOHAZASI

Ma'lumki, o'quvchilarga beriladigan bilimlarning asosiy poydevori boshlang'ich ta'limda qo'yiladi. Shaxs ongi va dunyoqarashining rivojlanishiga asos bo'ladigan bilimlar ham shu bosqichda beriladi. Shunga ko'ra, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ma'naviy-axloqiy va kasbiy jihatdan yetuk bo'lishlari ular ta'lim-tarbiya berayotgan o'quvchilarning barkamol shaxs bo'lib yetishishlarida muhim ahamiyatga ega.

M.Boltaboyevaning mazkur malakaviy bitiruv ishi tadqiqot ishi kirish, ikki bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'lib, boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyati va uni ilmiy asosda tashkil etish, jumladan ijtimoiy faol, ijodkor o'qituvchi shaxsini shakllantirishning ilmiy-pedagogik jihatlarini ishlab chiqishga bag'ishlangan.

Malakaviy bitiruv ishining kirish qismida mavzuning dolzarbligi, muammoning o'rganilganlik darajasi, tadqiqot maqsadi va vazifalari, tadqiqot obyekti va predmeti, qo'llanilgan metodlar, tadqiqot ishining nazariy va amaliy ahamiyati o'z aksini topgan.

Ishining birinchi bobida boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy xususiyatlari va unga qo'yilgan talablar boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatini o'rganish asosida yoritilgan. Shuningdek bu bobda boshlang'ich sinf o'qituvchisi mehnatining o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

Bitiruv malakaviy ishining ikkinchi bobida o'qituvchi mehnatini ilmiy asosda tashkil etish shakllari bo'lajak o'qituvchilarni uch guruhga bo'lgan holda ularning o'quv faoliyati ko'rinishlari tadqiq etilgan, shuningdek ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishning psixologik omillari o'rganilgan.

Bitiruv ishi yuzasida olib borilgan tadqiqotlar umumlashtirilib, ishning xulosa qismida ifodalangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati ham belgilangan talablar asosida rasmiylashtirilgan.

Bitiruvchi M.Boltaboyevaning malakaviy bitiruv ishi oliy maktabning mazkur toifadagi tadqiqot ishlariga qo'yilgan talablarga javob beradi. Ishda tadqiqot maqsadiga erishilgan.

Ishni himoyaga tavsiya etaman.

Ilmiy rahbar

Sh.O'roqov

«Tasdiqlayman»

Umumta'lim maktablarining boshlang'ich ta'lim bosqichida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik bilimlari hamda ijodkorligi holatlarini aniqlash yuzasidan

ANKETA

Anketa so'rovlari tarkibiga quyidagi savollar kiritildi:

- Nima uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbini tanlagansiz?
- Boshlang'ich sinf o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar nimalardan iborat?
- Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining individual psixologik xususiyatlari to'g'risida nimalarni bilasiz?
- O'qituvchilar fiziologik holatining bilim, ko'nikma va malakalar o'zlashtirishga bog'liqligini sharhlab bering.
- Ta'lim tamoyillarining mohiyati va ahamiyatini qanday izohlaysiz?
- Boshlang'ich ta'lim bo'yicha qanday ilg'or ta'lim texnologiyalaridan foydalanasiz?
- Respublikamiz boshlang'ich ta'lim sohasidagi yangiliklardan qanday vositalar orqali xabardor bo'lasiz?
- Ijodkorlik deganda nimani tushunasiz?
- Fanlararo aloqadorlikning mohiyatini izohlab bering.

Savollar uchun bergan javobingiz uchun minnatdorchilik bildiramiz!

Tadqiqotchi, SamDU Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi bitiruvchi kurs talabasi Boltaboyeva Madina

«Tasdiqlayman»

Umumta'lim maktablarining boshlang'ich ta'lim bosqichida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarning kasbiy va pedagogik bilimlari hamda ijodkorligi holatlarini aniqlash yuzasidan

ANKETA

Anketa so'rovlari tarkibiga quyidagi savollar kiritildi:

- Nima uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbini tanlagansiz?
- Boshlang'ich sinf o'qituvchisiga qo'yiladigan talablar nimalardan iborat?
- Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining individual psixologik xususiyatlari to'g'risida nimalarni bilasiz?
- O'qituvchilar fiziologik holatining bilim, ko'nikma va malakalar o'zlashtirishga bog'liqligini sharhlab bering.
- Ta'lim tamoyillarining mohiyati va ahamiyatini qanday izohlaysiz?
- Boshlang'ich ta'lim bo'yicha qanday ilg'or ta'lim texnologiyalaridan foydalanasiz?
- Respublikamiz boshlang'ich ta'lim sohasidagi yangiliklardan qanday vositalar orqali xabardor bo'lasiz?
- Ijodkorlik deganda nimani tushunasiz?
- Fanlararo aloqadorlikning mohiyatini izohlab bering.

Savollar uchun bergan javobingiz uchun minnatdorchilik bildiramiz!

Tadqiqotchi, SamDU Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi bitiruvchi kurs talabasi Boltaboyeva Madina